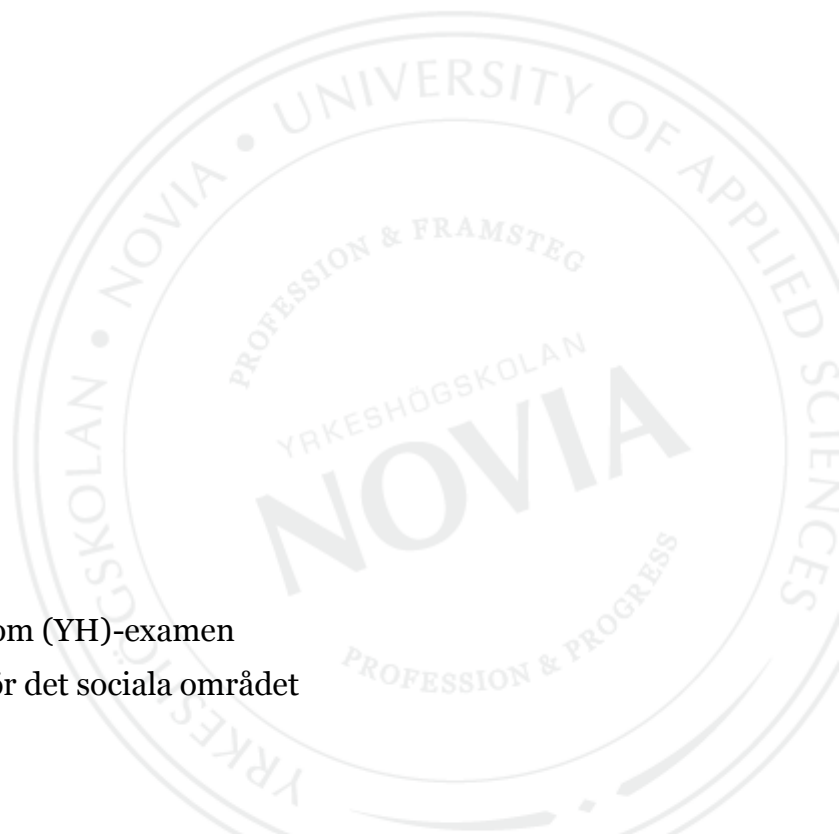

Andligt arbete inom diakonin

Erica Norrback

Examensarbete för socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området
Åbo 2013

EXAMENSARBETE

Författare: Erica Norrback

Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Åbo

Profileringsområde: Kyrkans arbete, diakoni

Handledare: Henrica Lindholm

Titel: Andligt arbete inom diakonin

Datum 10.4.2013

Sidantal 42 Bilagor 5

Abstrakt

Detta examensarbete är en studie kring temat andligt arbete inom diakonin. Syftet är att beskriva hur diakoniarbetare i ett prosteri förstår begreppet andligt arbete. Studien ingår i projektet *Andlighet, spiritualitet och livsfrågor – you name it!* vid Yrkeshögskolan Novia. Projektet inleddes våren 2013 och denna första fas av projektet utmynnar i en översikt över vad andlighet är ur en mångprofessionell synvinkel idag och hur professionella i olika sammanhang möter andliga och existentiella behov och livsfrågor.

Studien har gjorts genom litteraturstudier och en intervju i form av en fokusgrupp. Resultaten från fokusgruppen har sedan analyserats i förhållande till resultaten från litteraturstudien. Frågeställningarna lyder: Vad menas med andligt arbete i teologisk mening? Vad förstår diakoniarbetare med andligt arbete?

Resultaten från studien visar att den teologiska reflektionen kring begreppet andligt arbete är ganska svag. Bristen på en teologisk reflektion har gjort att diakoniarbetare tvingas skapa sig en egen förståelse av begreppet. Diakoniarbetarna tolkar begreppet andligt arbete utgående ifrån egna erfarenheter. Detta leder till en viss osäkerhet bland diakoniarbetarna hur de skall förstå begreppet och till svårigheter att skapa en gemensam förståelse av begreppet. En vidare teologisk reflektion kring begreppet andligt arbete skulle behövas.

Språk: Svenska

Nyckelord: Andligt arbete, diakoni, andlighet, spiritualitet

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Erica Norrback

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Det Sociala området, Turku

Syventävät opinnot: Kyrkans arbete, diakoni

Ohjaaja: Henrica Lindholm

Nimike: Hengellinen työ diakoniatyössä /Andligt arbete inom diakonin

Päivämäärä: 10.4.2013

Sivumäärä: 42

Liitteet:5

Tiivistelmä

Tämä opinnäytetyö on tutkimus hengellisestä työstä diakoniatyössä. Tutkimuksen tavoitteena on tutkia, miten yhden rovastikunnan diakoniatyöntekijät ymmärtävät käsitteen hengellinen työ. Tutkimus sisältyy ammattikorkeakoulu Novian projektiin *Andlighet, spiritualitet och livsfrågor – you name it!* Projekti käynnistettiin keväällä 2013 ja sen ensimmäisen vaiheen tarkoituksena oli saada yleiskuva siitä, mitä hengellisyys on tänä päivänä moniammatillisesta näkökulmasta tarkasteltuna ja miten ammattilaiset eri yhteyksissä kohtaavat hengellisiä ja eksistentiaalisia tarpeita ja elämänkysymyksiä.

Tutkimuksen toteutustavat ovat kirjallisuustutkimus ja fokusryhmähaastattelu. Fokusryhmähaastattelun tulokset analysoidaan suhteessa kirjallisuustutkimuksen tuloksiin. Tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset: Mitä hengellisellä työllä tarkoitetaan teologisessa mielessä? Kuinka diakoniatyöntekijät ymmärtävät käsitteen hengellinen työ.

Tutkimuksessa selviää, että käsitteen *hengellinen työ* teologinen pohdinta on ollut melko vähäistä. Teologisen pohdinnan puute on johtanut siihen, että diakoniatyöntekijät joutuvat luomaan omat käsityksensä käsitteestä. He tulkitsevat käsitteen *hengellinen työ* omista kokemuksistaan käsin. Tämä johtaa diakoniatyöntekijöiden keskuudessa tietynlaiseen epävarmuuteen siitä, miten käsite pitäisi ymmärtää ja vaikeuksiin saada aikaan yhteisymmärrystä käsitteestä. Käsitteen *hengellinen työ* laajemmalle teologiselle pohdinnalle olisikin tarvetta.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: hengellinen työ, diakonia, hengellisyys, henkisyys

Arkistoidaan: Opinnäytetyö on saatavilla ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseus.fi.

BACHELOR'S THESIS

Author: Erica Norrback

Degree Programme: Social Services, Turku

Specialization: Church Work, Diaconia

Supervisor: Henrica Lindholm

Title: Spiritual work in diaconal work /Andligt arbete inom diakonin

Date: 10 April 2013

Number of pages: 42

Appendices: 5

Summary

This Thesis deals with the theme how the expression *spiritual work* is understood in diaconal work. The purpose is to find out how diaconal workers in a parish understand the expression *spiritual work*. The study is a part of the project *Spirituality and life questions - you name it!* at Novia university of applied sciences. The project started the spring 2013 and this first part of the project results in an overview of what is meant with spirituality from a multiprofessional view today and how professionals in different situations meet existential needs and life questions.

The study is done through literature studies and a focus group research. The result from the focus group is analyzed in comprehension to the results from the literature studies. The main question for this study is: What is meant with *spiritual work* from a theological point of view and how do diaconal workers understand the expression spiritual work?

The results from the study show that the theological reflection about the expression *spiritual work* is quite weak. The lack of a theological reflection forces the diaconal workers to form their own understanding of the expression. The diaconal workers base their understanding of the expression on their own experience. This leads to a certain uncertainty among the diaconal workers how to understand the expression and to difficulties to form a common understanding. A further theological reflection around the expression spiritual work would be needed.

Language: Swedish

Key words: Spiritual work, diaconal work, spirituality

Filed at: The examination work is available at the electronic library Theseus.fi.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
2. Metod.....	3
2.1 Studiens utgångspunkter.....	3
2.2 Studiens uppbyggnad.....	6
2.3 Etiska frågor och tillförlitlighet	8
3. Teologiska definitioner.....	12
3.1. Andligt arbete	12
3.2 Andlighet och diakoni	15
4. Diakoni i en föränderlig värld	20
4.1 Arbetsområden för det diakonala andliga arbetet.....	20
4.2 Andlighet i ett sekulariserat samhälle.....	23
5. Intervju.....	28
5.1 Resultat från fokusgrupp	28
5.2. Analys.....	31
6. Avslutande diskussion	36
6.1 Resultat.....	36
6.2. Kritisk granskning av arbetsprocessen	38
7. Källförteckning.....	41

1. Inledning

Inom projektet *Andlighet, spiritualitet och livsfrågor- you name it!* har jag valt att undersöka diakoniarbetares förståelse av begreppet andligt arbete. Projektet *Andlighet, spiritualitet och livsfrågor- you name it!* är ett projekt inom avdelningen för vård och det sociala området vid Yrkeshögskolan Novia. Inom projektet skriver studerande sina examensarbeten. Projektets första fas inleddes i januari 2013 och har fokus på vad andlighet ur en mångprofessionell synvinkel är idag och hur professionella i olika kontexter möter andliga och existentiella behov och livsfrågor. Målsättningen för studerande 2013 är att utarbeta en översikt som svarar på ovannämnda frågeställning utgående från de examensarbeten som skrivs inom projektet denna vår. För mer information om projektet se bilaga 2. Vilken kontext som väljs är beroende av vilken examen den studerande får. Då jag är socionomstuderande med profileringen kyrkans arbete, diakoni har jag valt diakoniarbetare som målgrupp för mitt slutarbete. Eftersom diakoner är så kallade andliga arbetare och förväntas utföra andligt arbete är det intressant att försöka utreda vad som egentligen menas med detta begrepp teologiskt och i församlingarna.

Församlingen och verksamheten inom kyrkan har en andlig karaktär. Denna syn har också följdverkningar på de kompetenser de anställda förväntas ha. De anställda förväntas tillhöra en evangelisk luthersk församling och arbeta inför Gud och tillsammans med honom. Den andliga arbetarens uppgift är att kalla och leda människor till det Heliga. Den församlingsanställdes relation till Gud lyfts fram som viktig för att det andliga arbetet skall vara trovärdigt. (Kyrkostyrelsen (KS) 2010b, s.4).

Det finns inte mycket forskning som behandlar andligt arbete och hur det andliga arbetet ser ut inom diakonin. Jag ser ändå kyrkostyrelsens beskrivning av kärnkompetenser bland andliga arbetare som ett tecken på att det finns ett nyvaknat intresse för att förtydliga vad som menas med andligt arbete både generellt inom kyrkans arbete och inom diakonin.

Mitt syfte med detta examensarbete är att beskriva hur diakoniarbetare i ett prosteri förstår begreppet andligt arbete. Jag kommer att redogöra för några teologiska definitioner av begreppet andligt arbete varav den viktigaste kanske är kyrkostyrelsens beskrivning av kärnkompetenser bland andliga arbetare från år 2010. Jag kommer att analysera de resultat jag får genom intervjun i fokusgrupp och de teologiska definitionerna för att se om diakoniarbetarnas definition av andligt arbete överensstämmer med de teologiska eller om det finns en egen tolkning bland diakoniarbetare. Jag anar att det finns en viss osäkerhet

bland diakoniarbetarna hur begreppet andligt arbete skall förstås. Hur det ligger till i verkligheten lär min undersökning endast ge en fingervisning om. Mitt intervjumaterial är ganska ringa på grund av den korta arbetstiden för denna del av projektet, så några mer långtgående slutsatser vill jag inte försöka mig på i nuläget. Den kompetens jag vill utveckla hos mig själv genom arbetet med detta slutarbete är det som kyrkostyrelsen kallar för kärnkompetens bland andliga arbetare. Det kommer jag att ha nytta av i mitt framtida yrke.

Mina frågeställningar är: Vad menas med andligt arbete i teologisk mening? Vad förstår diakoniarbetare med begreppet andligt arbete?

Målsättning: Min del av projektet är att bidra till en ökad förståelse för vad som menas med andligt arbete inom diakonin både ur en teologisk synvinkel och ur diakoniarbetarens perspektiv. Denna första del av projektet utmynnar i en översikt över vad andlighet är ur en mångprofessionell synvinkel idag och hur professionella i olika sammanhang möter andliga och existentiella behov och livsfrågor. Denna översikt finns som bilaga 5 i detta arbete.

2. Metod

Som metoder för mitt arbete använder jag mig av en beskrivande litteraturstudie för att skaffa mig en teoretisk bakgrund samt av intervju i form av fokusgrupp. Till fokusgruppen inbjuder jag 16 diakoniarbetare från ett prosteri i Borgå stift. Enligt Kitzinger, som citeras av Wibeck är metoden användbar när man vill studera innehåll i en grupp dvs. *”gruppmedlemmarnas åsikter, attityder, tankar och uppfattningar, argument etc. dels själva interaktionen.”*(Wibeck 2000) Forskaren kan få en inblick i hur kunskap och idéer används i en kulturell kontext. Eftersom jag i mitt arbete vill få kunskap om hur diakoniarbetare uppfattar begreppet andligt arbete och hur denna uppfattning överensstämmer med de teologiska definitionerna är fokusgrupp en lämplig intervjumetod.

Det material jag får med hjälp av intervjun i fokusgrupp analyserar jag sedan med hjälp av de teologiska definitioner jag finner genom litteraturstudien.

2.1 Studiens utgångspunkter

Målet för denna studie är att dels finna teologiska definitioner på begreppet andligt arbete, dels att undersöka hur diakoniarbetare definierar begreppet andligt arbete. Det är inte alldeles enkelt att finna teologisk litteratur som direkt definierar begreppet andligt arbete. Därför har jag fått nöja mig med litteratur som indirekt beskriver andligt arbete t.ex. kyrkostyrelsens översikt över kärnkompetenser i andligt arbete från år 2010. Med hjälp av att studera kärnkompetenserna i andligt arbete kan jag också dra några slutsatser om vad det andliga arbetet kan tänkas innehålla.

När jag sökt litteratur för min teoridel har jag letat i olika bibliotek bland den praktisk teologiska litteraturen. Dels har jag letat i hyllor efter relevanta titlar eller sökt i bibliotekens sökmaskiner.

Jag har också använt mig av internettjänsten sacrista.fi. Tjänsten upprätthålls av den evangelisk lutherska kyrkan och fungerar som materialdatabas. Där finns information och material som i första hand är tänkt att vara användbart för kyrkans anställda i deras arbete.

Metodlitteratur har jag hittat genom att söka i den elektroniska bibliotekskatalogen Tritonia. De sökord jag använt är: forskningsmetodik, fokusgrupper, etik och intervju. Alla sökord gav många träffar och jag valde litteratur utgående från vad som fanns tillgänglig för lån på biblioteket då.

Jag har även sökt material i Åbo akademis elektroniska bibliotekskatalog Alma på sökorden andlighet, andligt arbete, diakoni, själavård. I nuläget har jag dock inte lånat någon litteratur därifrån då jag inte på de använda sökorden hittat något av intresse för mitt arbete. Alla sökord förutom andligt arbete gav många träffar, alltför många för att det skulle vara hanterligt. Sökorden andligt arbete gav inte en enda träff. Sökordet hengellinen* på titel gav 25 träffar, men jag har inte använt något av sökresultaten då de inte tillräckligt berörde ämnet för slutarbetet.

I yrkeshögskolornas publikationsarkiv Theseus har jag sökt material på sökorden andligt arbete. Sökorden gav 79 träffar men av rubrikerna att döma kunde inget av det materialet bidra till min förståelse för vad andligt arbetet är. Jag sökte också enligt sökordet andlighet och fick 45 träffar med motsvarande träffar som med sökorden andligt arbete.

Jag har även sökt material genom söktjänsten Google Chrome. Där använde jag sökorden diakoni+strategi och fick 183 000 träffar. Naturligtvis har jag inte gått igenom alla dessa utan bara de med högst relevans enligt sökmaskinen. Strategin för diakonin i Borgå stift hittade jag på detta sätt. Se även bilaga för tabell över materialsökning i elektroniska databaser.

Den teologiska definition på begreppet andligt arbetet som torde vara mest relevant för diakoniarbetet i den Evangelisk lutherska kyrkan i Svenskfinland idag är den rapport som kyrkostyrelsen utgav år 2010. Den motsvarar de förhållanden som råder i Borgå stift. Rapporten har som namn *Kärnkompetens i kyrkans andliga arbete 2010*. Med kärnkompetens menas i denna rapport ”den information, kunskap eller attityd som är det centrala i det praktiska arbetet(yrkesmässig kärna)” (KS 2010b, s.3).

Vid sidan av litteraturstudier väljer jag att göra en intervju med diakoniarbetare i ett prosteri i Borgå stift. Jag väljer att intervjua diakoniarbetare i Borgå stift eftersom jag skriver mitt slutarbete inom ett projekt på den svenskspråkiga diakoniutbildningen. Då jag valt fokusgrupp som intervjumetod har jag valt att värva deltagare till grupperna från ett begränsat geografiskt område. Detta för att göra det så enkelt som möjligt för diakoniarbetarna att ansluta sig till fokusgrupperna. Detta är det främsta kriteriet för mitt urval av deltagare näst efter professionen. Beroende på hur stort intresse det finns bland diakoniarbetarna att delta i fokusgrupperna ordnar jag en eller flera grupper. Jag väljer ändå att hålla ganska få grupper på grund av den korta arbetstiden för detta examensarbete. De inbjudna diakoniarbetarna besitter alla en diakonitjänst i en evangelisk luthersk

församling i Borgå stift. De har varierande utbildning. Det stora flertalet är diakonissor, några av de yngre är diakoner och en del är diakoniarbetare utan behörighet. Samtliga inbjudna är kvinnor då det inte förekommer några manliga diakoniarbetare i området.

Grupperna torde bli ganska homogena då samtliga inbjudna till gruppen hör till samma yrkesgrupp, verkar inom ett begränsat geografiskt område och arbetar under liknande förhållanden. Det finns både för och nackdelar med en homogen grupp. Fördelar är att det är lättare att utbyta åsikter i en homogen grupp än i en heterogen grupp. Nackdelen är att man lätt lockas att generalisera så att man t.ex. tror att alla diakoniarbetare definierar en sak på ett visst sätt trots att slutsatsen är baserad på kanske fem personers utsago.(Wibeck 2010, s.63). Detta torde vara ett problem endast om man inte är medveten om risken. Men det är värt att beakta ur en etisk synvinkel då man utvärderar studiens validitet.

Om alla tillfrågade ställer upp räcker det deltagare till fyra grupper men jag räknar med ett visst bortfall. Jag tänker mig att fokusgrupperna skall ha fyra till sex deltagare enligt Wibecks rekommendation. Wibeck menar att en fokusgrupp inte bör ha mindre än fyra eller mer än sex deltagare och motiverar sitt påstående med hjälp av Simmels teori om triader. Simmel menar att det alltid förekommer inbyggda spänningar i en grupp på tre, dvs. i en triad. Var och en i en triad fungerar som medlare mellan de andra två deltagarna eller så väljer den tredje parten att spela ut de andra två mot varandra eller så blir en tredje part utanför diskussionen. Dessa gruppdynamiska spänningar kan man undgå genom att ha en större grupp än med tre deltagare. Nackdelen med en för stor grupp, med fler deltagare än sex, är att det är lätt hänt att det bildas undergrupper som inte kommunicerar med de övriga undergrupperna. Mera tillbakadragna deltagare har också svårare att komma med i diskussionen.(Wibeck 2010, s.61-63).

En stor grupp ställer också större krav på ledarskapet. Ju fler deltagare desto mer måste moderatorn styra diskussionen. Då blir fokusgruppen mera strukturerad än ostrukturerad. Jag tänker mig att det i denna studie skulle vara bättre att använda sig av en ostrukturerad fokusgrupp. Wibeck menar att det i en strukturerad fokusgrupp finns stor risk att moderatorn överför sina egna uppfattningar och kunskap på gruppen istället för tvärtom som ju skulle vara önskvärt i mitt fall.(Wibeck 2010, s.56-57). Eftersom jag är intresserad av att jämföra diakoniarbetarnas definition på begreppet andligt arbete med de teologiska definitionerna skulle det vara viktigt att jag själv som moderator inte överför min kunskap och uppfattning. Då blir en jämförelse utan mening. Wibeck rekommenderar ändå ett mellanting mellan en ostrukturerad fokusgrupp och en strukturerad. Om fokusgruppen är

planerad att hållas som en ostrukturerad fokusgrupp men moderatorn ändå har beredskap att inflika något nytt ämne vid behov fungerar gruppen ofta väl enligt Wibeck.(Wibeck 2010, s. 58-59). Därför kommer jag att planera fokusgrupptillfället som en ostrukturerad fokusgrupp, men ändå noga tänka igenom vad jag vill få reda på av gruppen så att jag när jag märker att ett ämne inte spontant kommer upp kan inflika det.

2.2 Studiens uppbyggnad

Studien börjar i kapitel tre med en översikt över de teologiska definitionerna. Störst behållning har jag haft av kyrkostyrelsens översikt över kärnkompetenser för kyrkans andliga arbetare och kärnkompetenser för kyrkans diakoniarbetare. Denna förteckning över kärnkompetenser ger en fingervisning om vad kyrkostyrelsen avser med andligt arbete. Med hjälp av dem har jag försökt urskilja uppgifter som kan falla under begreppet andligt arbete. Kyrkostyrelsen gör skillnad på kärnkompetenser för kyrkans andliga arbetare i stort och andligt arbete inom de skilda yrkesgrupperna inom den evangelisk lutherska kyrkan. De yrkesgrupper inom kyrkan som tas upp av kyrkostyrelsen som andliga arbetare är präster, kantorer, diakoniarbetare samt barn- och ungdomsarbetsledare.(KS 2010b). Fokus för min studie är dock det andliga arbetet inom diakonin. Då det är så svårt att hitta teologiska definitioner på begreppet andligt arbete valde jag i slutet av min skrivprocess att utvidga min studie så att jag också sökte teologiska definitioner på andlighet, spiritualitet och diakoni. Speciellt intressant i det sammanhanget är Johannes Nissens definition på diakonal spiritualitet.

Målet för kapitel fyra är att ge en kontext till min studie. Därför försöker jag ge en kort översikt över det diakonala arbetet i den evangelisk lutherska kyrkan och tar också upp några arbetsområden för det diakonala andliga arbetet. För den uppgiften använder jag mig av aktuell statistik. Jag använder mig också av strategin för diakoni och samhällsarbete i Borgå stift 2010. Även boken *Diakonian käsikirja* med Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä och Juhani Veikkola som redaktörer är användbar för detta kapitel. I det fjärde kapitlet försöker jag också redogöra för hur andlighet kommer till uttryck i dagens sekulariserade samhälle. Där tar jag hjälp av Owe Wikströms bok från år 2007, *Det bländande mörkret, att upptäcka den stora glädjen*. Wikström behandlar på ett genomtänkt sätt spiritualitet och andlighet inom och utom kyrkan i dagens samhälle. Jag använder mig också av Stefan Gustavssons bok från år 1997 *Kristen på goda grunder*. Även Gustavsson har gjort en analys av det postmoderna samhället och dess

följdverkningar på kyrkans arbete. Ytterligare använder jag mig av Mike Starkeys bok från år 1997 som i den svenska utgåvan heter *Förlorad förundran, om vårt sökande efter identitet, andlighet och intimitet* och Björn Vikströms bok från år 2008 *Folkkyrka i en postmodern tid*.

I det femte kapitlet redogör jag för min intervju i form av fokusgrupp med diakoniarbetare. Där redogör jag för hur intervjun förlöpte och vilka resultat som framkom av undersökningen. I kapitel fem gör jag också en sammanfattning av studien där jag analyserar den reflektion kring begreppet andligt arbete som framkom av litteraturstudien och de resultat som framkom av intervjuerna. I arbetet med fokusgrupper har jag stor behållning av Victoria Wibecks bok från år 2010, *Fokusgrupper, om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Wibeck ger ovärderliga råd i hur man lägger upp en fokusgruppintervju och i hurdana studier en sådan intervju kan vara användbar.

Materialet från fokusgruppen analyserar jag med hjälp av några av Wibecks råd i tankarna. Det första råd hon ger är att gå tillbaka till forskningsfrågan och de frågeställningar som ställts upp i intervjuguiden. Hon ger ändå en viss frihet att utelämna vissa frågor t.ex. om en intervjufråga inte skulle ha genererat någon relevant information för undersökningen. Det är också möjligt att ta upp nya frågeställningar i analysen om sådana spontant kommit upp i intervjusituationen.(Wibeck 2010, s.100). För min intervju är detta aktuellt eftersom intervjun görs som en ostrukturerad fokusgrupp och nya frågeställningar formuleras av deltagarna i intervjun.

I min analys av materialet från intervjun försöker jag koda intervjumaterialet och definiera ämnesområden. Som konkreta arbetsmetoder har jag valt att ordagrant transkribera intervjumaterialet med hjälp av en ljudinspelning från intervjutillfället. I transkriberingen nämner jag inga namn på respondenterna och utelämnar sådan information som kan avslöja respondentens identitet. Respondenternas namn ersätter jag med siffror för att ändå kunna knyta utsagor till person. Efter att transkriberingen är avklarad skriver jag ut transkriberingen i pappersform och börjar med hjälp av färgpennor markera olika ämnesområden och försöka finna ämnesområden som är relevanta för detta slutarbete. Wibeck ger rådet att sätta etiketter i transkriberingen(Wibeck 2010, s. 101). När jag funnit dessa ämnesområden och teman går jag vidare i analysen genom att se vilka ståndpunkter det finns i gruppen i en viss fråga, om åsikterna är tydliga eller diffusa och hur argumenteringen lyder. Eftersom fokusgrupp som metod inte är kvantitativ redogör jag inte

i detalj för hur många som står för en åsikt eller om personer byter åsikter under intervjuens gång(Wibeck 2010, s.107).

Målet med en analys är enligt Wibeck ”att upplysa människor om sådant de inte tidigare visste och att lyfta förståelsen till en ny nivå”(Wibeck 2010, s 108). Vad av det som tidigare var allmänt känt bekräftades, vad utmanades och vilken ny information kom fram genom studien? Jag väljer att göra analysen som en beskrivande analys dvs. jag återger inte ordagrant all verbal information utan sammanfattar respondenternas uttalanden. Naturligtvis baseras dessa sammanfattningar på rådata och jag visar ett mindre antal exempel från rådata i analysen.(Wibeck 2010, s.108-109). I det sjätte kapitlet sammanfattar jag studien och granskar kritiskt min arbetsprocess.

2.3 Etiska frågor och tillförlitlighet

Etiska frågor och tillförlitlighet är viktigt att beakta genom hela arbetsprocessen med en studie av detta slag. Det är särskilt viktigt i planeringsfasen då grunden för arbetet läggs och valet för studien görs. Vad kan man undersöka och hur? Är mitt arbetssätt sådant att det ger tillförlitliga resultat? Hur väljer jag ut deltagare till intervjuerna? Ger jag alla deltagare möjlighet att delta på lika villkor t.ex. när det gäller tillgänglighet och information? Hur bearbetar jag mitt intervjumaterial så att resultaten blir så tillförlitliga som möjligt? Hur använder jag andra författare och forskares texter och resultat? Är mitt språk lättillgängligt och sakligt? Även om dessa frågor bearbetas i planeringsfasen bör man kontinuerligt utvärdera sitt arbete annars är det lätt hänt att vissa frågor faller i glömska under arbetets gång.

Särkilt noga har jag försökt beakta etiska frågor då jag arbetat med min intervju, både under planerings- och bearbetningsstadiet. Som metod är fokusgrupper kanske mera etiskt tilltalande än mera styrda intervjuer eftersom de intervjuade i högre grad kan välja vilka ämnen som tas upp och vilka diskussioner de vill delta i. Om ämnet blir för känsligt för någon deltagare finns det möjlighet att ta en mera tillbakadragen roll i diskussionen.(Wibeck 2010).

Wibeck (2010) lyfter fram som ett viktigt etiskt ställningstagande att forskaren alltid värnar om gruppdeltagarnas anonymitet. Då information om deltagarna insamlas bör den förvaras på ett säkert ställe. Vid transkribering skall alla namn bytas ut, så också annan information som kan röja intervjudeltagarens identitet. Deltagarna bör också informeras om hur

materialet används, om intervjun inspelas och vilka rättigheter de har. Wibeck menar att det största etiska problemet med fokusgrupper är att moderatorn inte kan garantera att gruppens medlemmar inte får vidare information om andra gruppmedlemmar som tillkommer dem genom intervjun.(Wibeck 2010, s.139-140). Detta problem beaktar jag i intervjusituationen genom att påminna deltagarna om att information om andra deltagare inte bör föras vidare från gruppen. Jag tror ändå knappast att detta kommer att vara något problem i min studie då alla intervjuade är diakoniarbetare med erfarenhet av tystnadsplikt.

När det gäller tillförlitlighet är det en mängd faktorer som bör beaktas. Framförallt bör man ha en tydlig formulering av syftet med undersökningen. När man väljer fokusgrupper som metod är val av intervjudeltagare, plats för intervju, konfidentialitet, tillräcklig metodkunskap hos moderatorn och relevanta frågeställningar grundläggande för undersökningens tillförlitlighet.(Krueger 1993). Som strategier för att förbättra kvaliteten på undersökningen ger Krueger som råd att alltid be kollegor om råd när man planerar upplägget av studien samt att låta kollegor kommentera de resultat man presenterar. Han ger också rådet att moderatorn inte bör bli övermodig då det gäller tolkningen av intervjumaterialet. Det är lätt hänt att moderatorn missuppfattar något i diskussionen. Därför är det viktigt att gång på gång återvända till intervjumaterialet, till inspelningar och transkriptioner.(Krueger 1993). Dessa råd beaktar jag under studiens gång genom att kontinuerligt delta i handledning, arbeta med formuleringen av mitt syfte tills det är så klart som möjligt och noga planera fokusgruppintervjuernas upplägg med hjälp av relevant litteratur.

Validitet handlar om studiens tillförlitlighet, att studien är byggd på empirisk forskning och att tolkningen av det insamlade materialet är korrekt.(Befring 1994, s. 183). Detta beaktar jag genom hela arbetsprocessen med studien. Jag är medveten om att en tolkning alltid är en tolkning. Därför försöker jag vara öppen med och tydligt förklara på vilka grunder jag drar eventuella slutsatser. Befring betonar som en viktig etisk norm att forskningen måste ingå i ett socialt sammanhang för att vara relevant.(Befring 1994, s. 183). Detta har jag god hjälp med då min studie ingår i ett större projekt vid Yrkeshögskolan Novia och jag kontinuerligt får handledning i att utarbeta studien så att den fyller en funktion inom projektet.

Wibeck är inne på samma linje som Befring då hon lyfter fram ekologisk validitet som en etisk riktlinje. Med ekologisk validitet menar hon "*validitet i levande livet*"(Wibeck 2010, s. 145). Liksom Befring betonar hon vikten av att forskningen har relevans i ett större

socialt sammanhang och inte är relevant bara inom en liten grupp t.ex. i ett seminarium på ett universitet.(Wibeck 2010, s. 145). Även om de studier som görs i den första fasen av detta projekt kanske inte har så stor relevans för den stora massan, är ju målet att projektet skall utmytna i metoder som kan användas av yrkesverksamma inom social- och hälsovården. Denna första del i projektet är som jag förstår det mera tänkt som en teoretisk grund för det fortsatta arbetet med projektet. På så vis tolkar jag att min studie ändå har en viss ekologisk validitet. Wibeck menar också att intervjuer med fokusgrupper ger större ekologisk validitet än intervjuer med enskilda individer. Hon menar att personliga åsikter sällan härrör från personliga processer utan snarare från sociala processer och att resultaten från fokusgrupper därför skulle vara mera ekologiskt valida än andra intervjuformer.(Wibeck 2010, s. 146).

Mitt val av metod gör att jag inte kan eller vill dra generella slutsatser angående hur hela yrkeskåren av diakoniarbetare definierar andligt arbete. För att kunna göra sådana slutsatser skulle det krävas kvantitativa datainsamlingsmetoder. De slutsatser jag kan dra gäller endast de grupper jag intervjuat.

Yrkeshögskolan Novia framhåller hållbar utveckling som en viktig norm när det gäller allt arbete som görs på yrkeshögskolan. Den definition på hållbar utveckling Novia använder är den som publicerades i Bruntlandrapporten år 1998 och lyder som följande: *”En samhällsutveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov.”*(www.novia.fi). I hållbar utveckling innesluts social, ekonomisk och kulturell välfärd samt miljöansvar. Den så kallade KEKÅ-gruppen *Kestävä kehitys Turun korkeakouluissa*, på svenska *Högskolorna i Åbo främjar en hållbar utveckling* har gjort en lista över tio råd för en miljövänligare morgondag. Av dessa är det några råd jag särskilt beaktar i min arbetsprocess. För det första att undvika onödiga utskrifter. Jag väljer att i mån av möjlighet läsa material från datorskärm. Det andra är att sätta datorn i energisparläge när jag tar en kortare paus och stänga av datorn när jag tar en längre paus. Det tredje är att i mån av möjlighet kommunicera genom videokonferens framom att resa till möten. Detta är aktuellt för min del som bor långt från studieorten. Ett flertal handledningstillfällen ordnas via videokonferens och jag deltar i dem. Det fjärde är att använda kollektivtrafik eller samåka. Detta beaktar jag när jag reser till studieorten och uppmuntrar också mina respondenter att samåka till de intervjuer jag håller.(hallbarutvecklingiabo.wordpress.com).

En sista etisk norm jag vill lyfta fram som relevant för denna studie är förbindning till en uppgift och en grupp. Då min studie görs inom ett större projekt är denna fråga mycket viktig. Alver och Øyen betonar vikten av att alla forskare i en forskargrupp bidrar till att forma arbetsmiljön. Alla forskare känner någon gång under arbetets gång vanmakt. Men till forskarens uppgift hör att upprätthålla intresset för sin uppgift och så att säga odla sitt engagemang.(Alver & Øyen1998, s. 61-32). Detta försöker jag beakta under arbetets gång. Även om jag någon gång känner motvilja mot min studie arbetar jag vidare. Som hjälpmedel för att odla engagemang är deltagande i handledning ovärderlig. Jag inspireras också av att helhjärtat sätta mig in i mitt ämne genom litteratur och andra studier. Även att höra till en ”forskargrupp” i detta fall en studerandegrupp och ett projekt är stimulerande.

3. Teologiska definitioner

Kyrkostyrelsens rapport *Kärnkompetens i kyrkans andliga arbete 2010* är en viktig källa för denna studie. Med kärnkompetens menas i denna rapport ”den information, kunskap eller attityd som är det centrala i det praktiska arbetet (yrkesmässig kärna)” (Kyrkostyrelsen (KS) 2010b, s.3).

I underkapitlet *3.1 Andligt arbete* redogör jag för innehållet i den ovannämnda kyrkostyrelsens rapport. Jag tar först upp de gemensamma kärnkompetensbeskrivningarna för kyrkans samtliga andliga arbetare och går också in på diakoniarbetarnas yrkesspecifika kärnkompetenser inom det andliga arbetet. Kyrkostyrelsens förteckning över kärnkompetenser ger inte en definition på begreppet andligt arbete. Däremot framkommer vilka uppgifter som den andlige arbetaren förväntas utföra och det ger begreppet ett visst innehåll.

I underkapitlet *3.2* beskriver jag några definitioner av andlighet och spiritualitet. Jag väljer att också redogöra för några definitioner på diakoni, eftersom jag anser att diakonisynten ligger som grund för förståelsen av begreppet andligt arbete. I detta fall är det kanske just svårigheterna att formulera en gemensam diakonisynt som bidragit till att det i nuläget inte finns några direkta definitioner på vad som menas med andligt arbete.

3.1. Andligt arbete

Församlingen och verksamheten inom kyrkan har en andlig karaktär. Denna syn har också följdverkningar på de kompetenser de anställda förväntas ha. De anställda förväntas tillhöra en evangelisk luthersk församling och ”*lever och arbetar inför Gud den treenige och tillsammans med honom.*” (KS 2010b, s.4). Den andliga arbetarens uppgift är att ”*kalla och leda människor till det Heliga*” (KS 2010b, s.4). Den församlingsanställdes relation till Gud lyfts fram som viktig för att det andliga arbetet skall vara trovärdigt. Att den andlige arbetaren är bekant med Bibeln och övriga bekännelseskriterier och kan använda dem i församlingsarbetet är också grundläggande. (KS 2010b, s.4-5).

Kyrkostyrelsen har valt att dela in kärnkompetensen för andliga arbetare i fyra kärnkompetensområden. Dessa fyra områden är: värdekompetens, förmåga att vara närvarande och att möta människan, personlig och yrkesmässig tillväxt och kompetens i arbetsgemenskapen. (KS 2010b, s.5).

Med värdekompetens menas att den andlige arbetaren har en förmåga att identifiera och lyfta fram etiska frågor som berör den enskilde eller samhället. Den andlige arbetaren bör ha en vilja att förstå sina medmänniskors levnadsförhållanden. Värdekompetens innehåller också att kunna föra dialog med människor som står för andra värden än den andlige arbetaren, samt att ha kunskap om främmande livsåskådningar och religioner. Den församlingsanställda bör samtidigt ha kunskap om sitt eget samfunds värderingar och kunna förbinda sig att verka enligt dem i närgemenskaper, samhällelig påverkan och internationellt ansvar.(KS 2010b, s.5).

Förmåga att vara närvarande och möta människan är det andra kärnkompetensområdet för andliga arbetare. Den andlige arbetaren möter ofta människor både enskilt och i grupp. Detta förutsätter att hon har förmåga att möta dessa genom att vara närvarande, genom emotionell växelverkan och genom ett intresse för andra människor. Den andlige arbetaren måste kunna respektera både den andres och sina egna åsikter och människovärde. Det är också viktigt att den hon har ett äkta sätt att vara som kommer till uttryck i allt arbete.(KS 2010b, s.5).

Det tredje kärnkompetensområdet är personlig och yrkesmässig tillväxt. I arbetet använder sig den andlige arbetaren ofta av sin egen person. Därför är det viktigt att hon har en sund självkänedom och har förmåga till självutvärdering. Om dessa egenskaper saknas är det risk för att arbetsgreppet blir ytligt eller att den andlige arbetaren börjar använda arbetet för självförverkligande. Den andlige arbetaren bör också ta hand om sin arbetshälsa och personliga utveckling.(KS 2010b, s.5).

Det fjärde och sista kärnkompetensområdet är kompetens i arbetsgemenskapen. Trots att församlingsarbetsgemenskapen på många sätt liknar alla andra arbetsgemenskaper finns det ändå något som skiljer. Det är den gemensamma uppgiften dvs. kyrkans grundläggande uppgift att *”kyrkan finns till för att skapa och fördjupa tron, för att befästa kärleken till nästan och för att ge hopp”*.(KS 2010, s.5). För att dessa målsättningar skall kunna uppfyllas bör den församlingsanställda ha en helhetsbild över sin egen uppgift och hur den skall kunna förverkligas i samarbete med andra aktörer.(KS 2010b, s. 5).

Kyrkostyrelsen gör en åtskillnad mellan det såkallade allmänna prästadömet och det andliga arbetet. De av församlingen anställda för andligt arbete utför det andliga arbetet. De församlingsanställda har den yrkesutbildning som behövs för respektive uppgifter.(KS

2010b, s.4). Med det allmänna prästadömet menas den uppgift att föra ut evangeliet som tillkommer alla döpta kristna (Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland, kyrkan Suomen metodistikirkkos & Finlands svenska metodistkyrkas gemensamma delegation 2007, s.29). Som jag förstår kyrkostyrelsen menar de att det andliga arbetet är det arbete som alla församlingsanställda gör tillsammans men att det finns olika uppgifter inom det andliga arbetet som fördelas på olika yrkesgrupper. Kyrkostyrelsen säger ytterligare att de olika uppgifterna i det andliga arbetet ger uttryck för Guds olika nådegåvor dvs. de gåvor som omnämns i 1Kor.12. (KS 2010b, s. 4).

Kyrkolagen beskriver kyrkans grundläggande uppgift som att *”förkunna Guds ord och förvalta sakramenten och utbreda det kristna budskapet och förverkliga kärleken till nästan”*. (Kyrkolagen (KL) 1 kap.2§). Församlingens diakoni drivs av hela församlingen och dess medlemmar. Målet med det diakonala arbetet är *”att ge en sådan hjälp som betingas av kristligt kärlek, särskilt till dem vars nöd är störst.”* Kyrkoordningen (KO) 4 kap.3§).

Då den kristna tron förutsätter att människan är skapad av Gud till Guds avbild är människovärdet förbehållslöst, oförtjänt och jämlikt. Diakonins grundvärderingar är därför *”omsorg, förtroende, gemenskap och social rättvisa”*. (KS 2010b, s. 7).

I gudstjänsten är diakoniarbetarens roll att sköta diakonala gudstjänstuppgifter. Diakoniarbetaren ansvarar för andaktslivet inom diakonin. Diakoniarbetaren ansvarar också för att fostra församlingen till diakonal aktivitet och leda frivilligarbetet. I klientkontakter bör diakoniarbetaren stöda människan att bemästra sin livssituation. En viktig del av diakoniarbetarens uppgift är samhällsarbete. Detta bör ske genom att påverka strukturer på alla nivåer och stå på den svagas sida. Diakoniarbetaren är en representant för kyrkan inom social- och hälsovården. En central kompetens i det diakonala arbetet är förmågan att vara närvarande och möta individer, grupper och sammanslutningar. (KS 2010b, s. 7-8).

Kyrkostyrelsen har valt att dela diakoniarbetarnas kärnkompetenser i fyra delar: *”Kompetens för andligt arbete, kompetens för diakonalt klientarbete, organisations- och utvecklingskompetens, samverkanskompetens och samhälllig kompetens”*. (KS 2010b, s. 9). Eftersom detta slutarbete har andligt arbete och diakoniarbetarnas förståelse av begreppet i fokus redogör jag här endast för den första av de fyra kärnkompetensområdena nämligen *”kompetens för andligt arbete”*.

Enligt kyrkostyrelsens kärnkompetensbeskrivning är det grundläggande att diakoniarbetaren är ”förtrogen med den kristna trons centrala innehåll och förmår tolka den också i föränderliga förhållanden”(KS 2010b, s.9). Detta är möjligt då diakoniarbetaren är bekant med och kan använda sig av Bibeln och andra centrala verk så som katekesen, psalmboken och kyrkohandboken. Viktigt är också att diakoniarbetaren förstår betydelsen av vigningen till tjänst och stärks i sin kallelse. Diakoniarbetaren bör också vårda sin identitet som kristen och som anställd i kyrkan och vara öppen för att växa på det andliga planet. I klientarbete bör diakoniarbetaren förstå människors andliga behov och använda sig av de metoder som finns för själavård och andligt stöd. Diakoniarbetaren bör också värna om människovärdet, kärleken till nästan och människans självbestämmanderätt. I förhållande till sitt eget arbete bör diakoniarbetaren kunna utvärdera egna motiv och sitt arbete ur en kristen synvinkel och utgående från kyrkans värderingar. Ytterligare lyfter kyrkostyrelsen fram vikten av att ha kunskap i pedagogiska grepp och metoder samt att kunna utföra andligt arbete även på internet.(KS 2010b, s. 9).

3.2 Andlighet och diakoni

Andlighet är ett mångfasetterat begrepp som kan ha vitt skilda betydelser beroende på i vilken kontext det definieras. I detta sammanhang väljer jag att presentera enbart definitioner på kristen andlighet och utelämnar medvetet alla utomkristliga definitioner på andlighet.

På den evangelisk- lutherska kyrkans hemsidor finns en ordlista över kyrkliga begrepp. Där finns inte begreppet andlighet definierat, men nog begreppet spiritualitet som i detta sammanhang översätts som *andlighet* och *andligt liv*. Spiritualitet, dvs. andlighet beskrivs som följande:

”Spiritualitet är andligt liv där praktisk trosutövning genomförs speciellt tillsammans med andra kristna. Till det andliga livet hör bl. a. att delta i mässan, stillhet och meditation, gemenskap med andra troende, böne- och andaktsstunder, andlig sång, retreat, bibelläsning och bön. Spiritualiteten betonar betydelsen av andligt liv, andlig tillväxt och andligt uppvaknande i kyrkan. Spiritualitet kan också betyda något kristet samfunds eller någon kristen rörelses andliga livsstil och tolkning av den. Man kan således tala om t.ex. luthersk, keltisk, fransiskansk eller Taizérörelsens spiritualitet.” (evl.fi/ordlista hämtat 23.3.2013).

Aalen Leenderts skriver i sin bok *Når glassflaten brister* att andlighet inte har med ålder, visdom eller fromhetsliv att göra. Istället menar hon att andlighet är det som i Bibeln kallas

för *tro* och som innefattar överlåtelse och tillit, att andlighet handlar om att erkänna att man är beroende av något större än en själv.(Aalen Leenderts 2005, s.17).

Kyrkofadern Iraneus beskriver andlighet på följande vis: ”Föreningen av själ och kropp som får ta emot Guds Ande gör människan andlig”(Arborelius 2008, s.24). Arborelius vidareutvecklar Iraneus tanke. Han menar att när vi talar om andlighet har det alltid med Guds helige Ande att göra. Att all andlighet härstammar från Gud och att all andlighet pekar tillbaka på Gud som vårt ursprung och mål.(Arborelius 2008, s.24-25).

Charlotte Engel lyfter i sin bok *För en ny tid? Förskjutning eller förnyelse- en inventering av diakonins dilemma* fram problematiken kring att skapa en gemensam diakonisyn. Hon hänvisar till Lindström samt Linde som båda menar att orsaken till problematiken står att finna i diakonins föränderliga karaktär. De diakonala uppgifterna förändras över tid beroende på människans situation och behov. Många försök till att formulera definitioner på diakoni har dock gjorts. Ett sätt har varit att skilja mellan begreppen *det särskilda diakonatet* och *det allmänna diakonatet*. Det särskilda diakonatet är förbehållet diakonitjänsteinnehavarna medan det allmänna diakonatet innefattar alla kristna och deras uppdrag att utföra goda gärningar. Engel hänvisar också till Alwalls diskussion kring termerna diakoni och diakonalt arbete. Alwall skriver följande:

”Ett sätt att tydliggöra denna relation kan vara att se *diakoni* som det större begreppet som betecknar en grundläggande dimension av ett diakonalt förhållningssätt i allt kyrkligt arbete, och *diakonalt arbete* som det mindre begreppet som utgör det större begreppets praktiska konsekvenser.”(Engel 2002, s.49-50).

Erik Blennberger diskuterar i boken *Diakoni - teologi, ideologi, praxis* olika möjligheter att definiera diakoni. Det diakonibegrepp Blennberger själv använder lyder som följande

”Med diakoni avses all verksamhet som har en primär välfärdsriktning och bedrivs med en officiell anknytning till en kristen församling eller till en institution eller en sammanslutning med anknytning till ett eller flera kristna samfund.”(Blennberger 1999 s.63).

Blennbergers definition är avgränsad genom en administrativ och samhällsvetenskaplig avgränsning. En konsekvens av en sådan avgränsning är att definitionen inte kan omfatta allmänt goda gärningar som utförs av kristna eller andra. Det som gör en handling diakonal är att den är knuten till en kristen organisation. Då kan också en ickekristen anställd på en diakoniorganisation sägas utföra diakoni. Informella goda gärningar kan enligt Blennbergers definition inte kallas för diakonal verksamhet. Blennberger ger dock möjlighet till ett vidare diakonibegrepp som omfattar alla ”goda och konstruktiva handlingar”. Han medger att ett sådant diakonibegrepp kan ha vissa teologiska poänger.

Det är möjligt att inom ramarna för en sådan definition att skilja på informell och formell diakoni. Blennberger väljer ändå att begränsa det diakonibegrepp han använder till formell diakoni.(Blennberger 1999 s.62-63).

Mats Hansson diskuterar i boken *Diakoni – teologi, ideologi, praxis* vad det är som gör en handling diakonal. Han börjar med att fråga sig om det kunde vara resultatet av en handling som avgör om den är diakonal eller inte. Problemet med en sådan syn är att ingen kan veta vad ens handlingar får för konsekvenser i det långa loppet. Om en god konsekvens av en handling skulle vara avgörande för huruvida den är diakonal eller inte skulle ingen veta om man utövade diakoni eller inte. Hansson går vidare med att fråga om diakoni kunde definieras så att det är den handlande personens egenskaper eller karaktär som gör handlingen diakonal. Denna tes avfärdar han som befängd då de flesta människor har både goda och mindre goda egenskaper som kommer till uttryck på olika sätt beroende på situation. Vidare frågar han om en handling är diakonal beroende på med vilken intention den utförs. Vissa intentioner som t.ex. engagemang eller självutgivande kan inte reserveras enbart för de kristnas handlande utan är allmänmänskliga. Däremot finns det ett område som är förbehållet de kristna nämligen den religiösa, etiska motivationen. Den troende söker sina motiv hos Gud. Detta synsätt brukar kallas för sinnelagsetik. Detta synsätt har en lång tradition inom diakonin. Den lutherska etiken ger en annan dimension. Den framhåller att allt styrs av Guds lagar både det personliga livet och samhällsinstitutioner. Människans goda gärningar förändrar inte människans relation till Gud. De goda gärningarna är till för att tjäna samhället och medmänniskan. Den handlande personens avsikter och intentioner kommer i skymundan för den konstruktiva gärningen. ”När ett glas vatten räcks till en törstande, då sker något gott i sig, oberoende av motiven hos den som utför handlingen.” (Hansson 1999, s.42-45). Hansson föredrar den lutherska etiken som grund för den diakonala handlingen framom sinnelagsetiken. Han väljer att formulera diakoni på följande sätt:

”Diakoni utövas när en kristen gemenskap, kyrkan utformar en gemensam hållning och aktivitet inför sociala utmaningar. Detta är församlingens gemensamma överlåtelse, som en lojalitet mot en gemensam tro.” (Hansson 1999, s.46).

Efter att ha lyft fram några definitioner på andlighet, spiritualitet och diakoni forstätter jag nu med att presentera en definition på en kombination av dessa begrepp nämligen *diakonal spiritualitet*.

Johannes Nissen gör i sin bok *Diakoni och menneskesyn* ett försök att definiera vad han kallar diakonal spiritualitet. Han menar att begreppet spiritualitet har fått större utbredning de senaste åren både inom och utom kyrkliga sammanhang. Han skiljer mellan två uttryck av spiritualitet. Spiritualitet kan vara en del av det fenomen som kallas för nyandlighet, ett individualistiskt präglad religiöst liv där man utformar sin egen tro utan att nödvändigtvis delta i en kyrklig gemenskap. Spiritualitet kan också vara en modern variant av det som traditionellt kallats för kyrkofromhet. Då behöver den inte nödvändigtvis vara individualistisk utan kan ingå i en kyrkogemenskap.(Nissen 2008, s. 78).

Nissen(2008, s.79) hänvisar till Due som menar att Taizé-rörelsen har bidragit till att belysa spiritualitetens två sidor. Rörelsens motto ”kamp och kontemplation” visar på en strävan inifrån ut i kamp för ett bättre samhälle men också utifrån inåt i kontemplation. Nilson citerar också Wainwrights definition av spiritualitet som ”bön och liv” och Smedberg som i en undersökning funnit att det centrala i luthersk spiritualitet är att den skall förstås som levd tro framom enbart läror och trossatser. Nissen belyser med hjälp av Class den motsättning många upplever finns mellan orden diakoni och spiritualitet. När man med spiritualitet ofta förstår tillbakadragenhet, innerlighet och passivitet kan det tyckas svårt att förena med diakoni som ofta beskrivs som engagemang, handling och kamp för en bättre värld. Nissen menar att människor ofta vill dela in livet i olika delar t.ex arbetsliv, fritid, privatliv osv. Om vi då upplever också spiritualitet som ett av dessa områden kan vi få för oss att det inte hör ihop med så kallat vanligt liv eller vardagsliv. Att skilja det andliga livet, det spirituella livet från det övriga livet är inte möjligt enligt Nissen. Det andliga, spirituella livet är en dimension av det övriga livet som präglar allt människan gör. Detsamma gäller diakonin. Diakonin är också en dimension som sätter prägel på hela livet med dess vardag. Nissen ger som exempel att bönen Fader vår innefattar både spiritualitet och vardagsliv. Den kombinerar bön med vardagslivets behov.(Nissen, 2008, s.80-81).

Den kristna spiritualiteten menar Nissen bygger på den kristna trossatsen om Gud som skapare, frälsare och livgivare. Den kristna spiritualiteten liksom den diakonala spiritualiteten har sin utgångspunkt i liturgin, i gudstjänsten och i bönen. Då diakonin utgår från gudstjänsten är den i sig själv en gudstjänst. Nattvarden är enligt Nissen en resekost på vägen, en inspirationskälla för det dagliga livet och från den sänds människor ut till diakonala gärningar.(Nissen 2008, s.87-88).

För att förstå den diakonala spiritualiteten vill Nissen göra upp med föreställningen om att det skulle vara meningsfullt att göra en skillnad mellan kropp och själ. Den kristna gudstjänsten menar han vänder sig inte enbart till ande eller själ utan till hela människan. Inte heller kan den diakonala spiritualiteten förbehållas endast högmässan utan den berör hela livet. Vidare menar han att en viktig aspekt av den diakonala spiritualiteten är tron på Guds människoblivande genom Jesus Kristus. Han menar att Gud döljer sig i olika skepnader, också i lidande människor. Han hänvisar till bibelordet från Matt 25: 40 "Allt vad ni har gjort mot en av dessa mina minsta har ni gjort mig." Detta att Kristus är bland de utstötta och lidande ger diakonin dess andliga dimension.(Nissen 2008, 89-90).

4. Diakoni i en föränderlig värld

Kyrkans diakoni verkar i en föränderlig värld. Detta märks också på att arbetsuppgifterna inom diakonin förändras över tid. I följande kapitel redogör jag för diakonins arbetsområden med hjälp av kyrkolagen, kyrkoordningen, aktuell statistik samt Juhani Veikkolas beskrivning av diakonins arbetsområden. Vidare beskriver jag med hjälp av ett flertal författare några av de nya andliga förutsättningarna kyrkan och diakonin står inför i dagens sekulariserade samhälle.

4.1 Arbetsområden för det diakonala andliga arbetet

Diakonin i den Evangelisk lutherska kyrkan är reglerad av kyrkolagen, kyrkoordningen och församlingarnas instruktioner för diakoniarbetet. Kyrkolagen definierar församlingens grunduppgifter som följande:

”För att fullgöra kyrkans uppgifter sköter församlingen förrättande av gudstjänster och dop, utdelning av nattvarden samt andra kyrkliga förrättningar, kristen fostran och undervisning, själavård, diakoni och missionsarbete samt övriga uppgifter som grundande sig på det kristna budskapet avser förkunnelse och tjänst.”(Kyrkolagen (KL) Kap 4, 1§).

Församlingarna är alltså enligt lag skyldiga att bedriva diakoni. Även kyrkoordningen förpliktar församlingarna att utföra diakonalt arbete. Ansvaret att leda det diakonala arbetet ligger på diakoniarbetaren men församlingen som helhet bedriver den diakonala verksamheten tillsammans som framkommer av kyrkoordningen.

”Församlingen och dess medlemmar skall utföra diakoniverksamhet, vars syfte är att ge en sådan hjälp som betingas av kristlig kärlek, särskilt till dem vars nöd är störst och vilka inte får någon annan hjälp. Om verksamheten föreskrivs närmare i en instruktion för diakonin, som skall godkännas av kyrkorådet eller församlingsrådet.”(KO Kap.4, 3§).

Varje församling har en egen instruktion för diakoniarbetet i den egna församlingen. Domkapitlet har utgett en normalinstruktion för diakonin som kan fungera som mall när församlingen gör upp sin egen instruktion.

”I en församling skall, med beaktande av vad som är bestämt i 40, 50 och 52§, finnas minst en kantorstjänst och en tjänst för diakonin.”(KO Kap.6B 9§). I varje församling måste det alltså finnas minst en tjänst för diakonin. Endast i undantagsfall kan församlingen befrias från skyldigheten att besätta tjänsten. Kyrkoordningen reglerar vem som är behörig för tjänsten samt vem som utser diakoniarbetaren.

”Behörighetsvillkor för en tjänst för diakonin är en sådan examen som biskopsmötet godkänt. Tjänsteinnehavaren för diakonin utses av kyrkorådet eller församlingsrådet”(KO Kap.6B 49§).

”Domkapitlet kan på anhållan av kyrkofullmäktige eller församlingsrådet för högst fem år i sänder befria en församling från skyldighet att besätta tjänsten för diakonin. Församlingar kan med domkapitlets samtycke anställa en gemensam tjänsteinnehavare för diakonin. En församling kan även inrätta en sådan tjänst gemensamt med en kyrklig samfallighet.”(KO Kap.6B 50§).

Den årliga statistikföringen inom diakonin i Finland säger något om diakonins arbetsområden.

Antalet personliga klientkontakter inom diakonin har minskat stadigt sedan år 1999. År 2011 var antalet klientkontakter 381 214 mot 909 907 år 1999. Det har alltså skett en minskning med 41,9 procent. År 2011 skedde av dessa 51,6 procent på mottagningar, 33,8 procent i hem och 14,7 procent på annan plats. Utöver de personliga kontakterna förekom också kontakter via telefon och e-mail. Dessa kontakter har inte statistikförts skilt förrän år 2006. År 2011 var dessa kontakter 209 844. Den totala summan av alla klientkontakter var år 2011 591 058.(Statistisk årsbok för kyrkan 2011(SÅK 2011) s.98).

År 2011 statistikfördes 94 139 kontakter under rubriken andliga frågor angående orsak till kontakten. 157 781 klientkontakter handlade om mänskliga relationer, 52 202 om missbruk eller annat beroende, 239 961 om ekonomiska problem, 167 653 om hälsa och sjukdom och 55 591 om frågor som gällde arbetslivet. 17 004 klientkontakter var handikapprelaterade, 9 848 kontakter gällde våld och 81 277 klientkontakter statistikfördes under rubriken annan orsak.(SÅK 2011, s.101-102). Den största andelen av klientkontakterna rör alltså ekonomiska frågor, därefter hälsa och sjukdom, därefter relationer och först därpå andliga frågor. Minst klientkontakter gäller missbruk, arbetslivet, handikappfrågor och våld. Klientkontakter där andliga frågor kommer upp verkar enligt statistiken inte vara en så stor del av det totala antalet klientkontakter inom diakonin.

Trots den ovannämnda statistiken som gäller kontaktens innehåll, anges det i statistikken över åtgärder vid klientkontakter att själavård/andligt samtal skulle ha getts i 134 976 klientkontakter år 2011. Alltså i betydligt fler klientkontakter än vars orsak anges som andliga frågor. Övriga åtgärder i det diakonala arbetet som statistikförs är utredande av livssituation, krissamtal, ekonomiska stödåtgärder, hälsovårdande åtgärder och andra åtgärder.(SÅK 2011, s. 103).

Till skillnad från den negativa trenden som varit gällande antalet klientkontakter inom diakonin i kyrkan som helhet är situationen en annan i Borgå stift. Antalet klientkontakter har hållits ganska oförändrad de senaste fem åren. På en tjuogoårsperiod har dock antalet klientkontakter minskat. År 1984 var antalet klientkontakter 77 609 och år 2004 54 656 kontakter. På en tjuogoårsperiod minskade alltså kontakterna med 29,6 procent. Mellan åren 2005-2010 hölls antalet klientkontakter ganska stabilt med en minskning på endast 0.3 procent.(KS 2010a, s.9).

Också innehållet i klientkontakterna är annorlunda fördelat i Borgå stift än i de övriga stiftet. De andliga frågorna och frågor kring hälsa och sjukdom dominerar i klientkontakterna till skillnad från de övriga stiftet. Ekonomiska frågor och frågor kring arbetslivet har en mera undanskymd plats i klientkontakterna.(KS 2010a, s.10).

Förutom personliga klientkontakter är olika grupper centrala arbetsområden för diakonin. Borgå stift följer trenden inom kyrkan i övrigt när det gäller gruppverksamhet inom diakonin. Diakoni- och missionskretsarnas antal minskar märkbart och grupper för

missbrukare minskar något. Däremot ökar människorelationsgrupper och sorgegrupper. Övriga grupper än dessa fortsätter sin verksamhet utan några större förändringar i antal.(KS 2010a, s.10).

Juhani Veikkola delar in de diakonala grundfunktionerna i tre huvuddelar. Diakoniarbetet bör vara karitativt, kateketiskt och liturgiskt. Den karitativa tjänsten håller den enskilde individen i fokus och stöder och hjälper där nöden är störst. Till den karitativa tjänsten hör också pastorala funktioner såsom själavård och andliga samtal. Till den kateketiska uppgiften hör att undervisa och fostra församlingen, detta kan ske genom olika grupper, läger eller klubbar, söndagsskola och dagklubbar. Till den kateketiska uppgiften hör att undervisa både barn och vuxna och specialgrupper. Den liturgiska tjänsten sker i gudstjänsten där diakoniarbetaren deltar i gudstjänstens genomförande t.ex. som nattvardsassistent, som assistent till sjuka eller funktionshindrade och framförallt som förmedlare av församlingens förbönsämnen.(Veikkola, 2002 s. 114-118).

Sammanfattningsvis listar jag nedan några arbetsområden inom diakonin:

- Personliga klientkontakter på mottagning, i hem, på annan plats eller via telefon
- Grupparbete t.ex. missionskretsar, relationsgrupp och sorgegrupp
- Karitativa uppgifter t.ex. materiellt stöd, själavård och andligt samtal
- Kateketiska uppgifter t.ex. att undervisa och fostra vuxna, barn och grupper
- Liturgiska uppgifter t.ex. att föra fram församlingens förbönsämnen, assistera vid nattvard och assistera funktionshindrade

4.2 Andlighet i ett sekulariserat samhälle

Andlighet är idag ett mångfasetterat begrepp. Det är inte längre förbehållet endast ett par etablerade kyrkor eller religiösa organisationer att ha tolkningsföreträde i andliga frågor. Istället existerar många livsåskådningar vid sidan av varandra. En del är organiserade och andra är privata. Wikström skriver i sin bok *Det bländande mörkret* att ”andlighet har blivit en samlingsbeteckning för ett allmänt livsåskådningsintresse”.(Wikström 2007, s.191)

Situationen i Norden med folkkyrkor med stark uppslutning i medlemskap och deltagande i kyrkliga aktiviteter men med en svag uppslutning kring den kristna trosföreställningen är

ganska unik. Från att de lutherska kyrkorna traditionellt har varit lärocentrerade har folkfromheten idag tagit nya former. Vikström nämner Taizémässor, ljusständning, retreator och meditation som uttryck för denna folkfromhet. Han tolkar inte denna utveckling som en följd av sekulariseringen utan snarare som ett uttryck för den konstanta spänning som finns mellan kyrkans läror och folkligt förankrade traditioner och föreställningar.(Vikström, B 2008, s.36).

Sekulariseringen har lett till att världen i många avseenden har avsakraliserats. Fenomen och händelser som tidigare beskrevs i religiösa termer förklaras idag med hjälp av vetenskap och psykologi. Sekularisering är inget nytt fenomen utan har pågått ända sedan upplysningstiden. Den ökade rörligheten bidrar också till att religiösa sanningar omvärderas. Wikström skriver att *"religionens stabilitet i människans inre i mycket är beroende av att man bor och rör sig inom ett relativt litet geografiskt område. Där umgås man regelbundet med andra som delar ens egen symbol- och ritvärld"*(Wikström 2007, s.193). Bekräftelse av varandras religiösa erfarenheter gör att tilliten till den egna livsåskådningen växer. När människors livsåskådningar inte längre stämmer överens faller denna bekräftelse bort. Människan vistas allt mer sällan i konstanta tolkningsmiljöer.(Wikström 2007, s.193-194).

Då en helt avmytologiserad världsbild kan kännas allt för kall och opersonlig tvingas människan söka vägar för att ge livet mening och innehåll. Därför uppstår motrörelser. Dessa motrörelser kan vara allt från religiösa grupperingar till rörelser som sysslar med ekologi, hälsokost eller motion.(Wikström 2007, s. 193).

Barry och Connolly nämner psykoterapi, rådgivning, sensitivitetsträningsgrupper, tillväxtgrupper och upplevelsegrupper som sådana rörelser som blivit populära då människor söker mål och mening. Människan tenderar att söka efter grundläggande trygghet i tider av social och kulturell förändring. Helst söker sig människor till andliga vägledare, gurus, präster osv. för att bli ledda men alltför ofta är de så kallade vägledarna lika vilsna som alla andra.(Barry&Conolly 2001, s28-29).

Stefan Gustavsson ger det postmoderna samhället tre kännetecken som berör människans sökande efter mål och mening. Det första kännetecknet är att tilltron till förnuftet minskat och ersätts med en ny tilltro till egna upplevelser. Gustavsson beskriver detta som upproret mot den sista gemensamma auktoriteten – förnuftet. Detta har lett till att människan allt mera söker andliga upplevelser. Det andra kännetecknet är att sanningen har ersatts av

subjektivitet. I det postmoderna samhället finns inte längre en sanning som gäller för alla utan var och en avgör själv vad som är sant. Det tredje kännetecknet är att språkets relation till verkligheten gått förlorad. Gustavsson menar att språket blivit en social konstruktion som inte längre är bärare av sanning. Människor lever i så vitt skilda språkliga världar att det är svårt att överbrygga klyftorna mellan dem. Språket kan bara förmedla något åt dem som befinner sig i samma språkliga värld.(Gustavsson 1997, s.18-19).

Det postmoderna tankesättet är problematiskt enligt Gustavsson. Som exempel lyfter han fram att en förutsättning för att man skall kunna förneka förnuftets betydelse är att det finns ett förnuft. Utan förnuft skulle ingen kunna formulera ett antagande om att förnuftet förlorat sin roll som auktoritet. Vidare myntar man en ny absolut sanning om man säger att det inte finns någon absolut sanning. Inte heller går det att säga att språket inte längre kommunicerar om man inte tror att språket kommunicerar. Om man inte tror på språket som förmedlare skulle man inte tala. Att ersätta modernismens sanningar med postmodernismens har enligt Gustavsson inte fört människan någonstans utom mot ännu större förvirring och förtvivlan.(Gustavsson 1997 s.19-20).

En konsekvens av sekulariseringen är att moraliska regler urholkas då en handling inte längre bedöms utgående ifrån någon högre makts vilja utan av hur många som anser en handling vara rätt. Moral motiveras allt mera sällan med teologiska argument. Ändå förekommer det motrörelser varav fundamentalism är starkt växande, både inom islam och inom kristendom. Människan söker också stabilitet i sitt inre genom att söka sig mot den *lilla världen, den inre världen* som Wikström skriver. Människan utgår från att det inte finns något objektivt mått utan att alla har sin sanning. Känslor betonas framom åsikter.(Wikström 2007, s.194-195).

Mike Starkey talar om sekulariseringen som en händelse i förfluten tid. Han menar att vi idag lever i tiden efter sekulariseringen. En tid där religionen fått en ny renässans. Islamsk fundamentalism frodas som aldrig förr och intresset för kristendom växer också kraftigt på många håll. Vid sidan av de stora religionerna förekommer också många små rörelser. Allt från etablerade samfund till tro på helande kristaller, änglar, tarotkort eller indiansk andlighet för att nämna några exempel. Trots att intresset för religion och andlighet igen är starkt tar det sig inte uttryck på samma sätt som under tiden före sekulariseringen. Det postmoderna samhället domineras av det individuella valet. Det är inte längre populärt att tala om en gällande sanning. Istället tänker många att var och en har sin egen sanning.(Starkey 1998, s.97-99).

Sekulariseringen och pluralismen påverkar i hög grad de kristna kyrkornas verksamhet. Wikström beskriver tre alternativa handlingsmönster som ofta sker inom kyrkorna då de konfronteras med sekularisering och pluralism. Det första är vad Wikström kallar för *kognitivt köpsläende* där teologerna köpslår kring vilka sanningar som skall gälla även i fortsättningen. Man väljer ut en del och ratar annat. Det andra alternativet är att ge upp alla sanningsanspråk och istället motivera religionens betydelse med psykologiska eller kulturella funktioner. Det tredje alternativet är att bygga upp en liten gemenskap kring gemensamma värderingar och tro. Som exempel nämner Wikström en del väckelserörelser, kommuniteter och klostertraditioner.(Wikström 2007, s. 196-197).

Även Gustavsson behandlar kyrkans handlingsalternativ, då det gäller att möta sekulariseringen, i en tredelad framställning. Det första alternativet kallar han för *amputation*. Kyrkan anpassar teologin efter de nya förutsättningarna och tar bort sådana läror som inte passar in. Gustavssons andra alternativ är *omformning*. Man accepterar de nya förhållandena men omformar trossatserna så att de inte kan utsättas för kritik. Som exempel ger Gustavsson en utsaga av teologen Schleiermacher: ”*Religion och kristen tro består alltså inte i det rationella försanhållandet av trossatser...Religion är åskådning, andlig intuition och mystisk kontemplation.*”(Gustavsson 1997 s.21). Gustavssons tredje handlingsalternativ är *utmaning*. Med det menar han att de förutsättningar som sekulariseringen bygger på måste utmanas och bemötas. Han menar att kristendomen måste våga stå för sina sanningsanspråk och utmana världen.(Gustavsson 1997, s 20-23).

Andlighet och religiositet har flyttat ut från de organiserade kyrkorna och samfunden ut till de enskilda individerna. Religion har blivit en privatsak och människor litar mera till egna erfarenheter av det andliga än till olika andliga auktoriteter. Medan man allt mera sällan pratar om personlig upplevelse av tron inom samfunden blir det allt vanligare utom samfunden. Wikström säger att kyrkor och samfund idag allt mera talar vagt ”*om gudstro, mening, om kristen människosyn, om etik*”.(Wikström 2007,s.200). Wikström säger att när distributörerna av kristen tro inte längre kan hänvisa till egna erfarenheter blir den kristna symbolvärlden och bibelorden tomma. Då blir teologi endast en filosofi eller livsåskådning bland andra.(Wikström 2007, s.199-201).

Barry och Connolly är på samma linje då de skriver att vi idag rör oss i ett samhälle av religiös avreglering. Det räcker inte längre med att acceptera vissa trossatser utan människan kräver egna andliga erfarenheter som grund för sin tro. Fler människor av varierande bakgrund söker andliga upplevelser och erbjuds sådana av allt fler distributörer.

Det finns ett stort intresse för andlighet, men Barry och Connolly tror inte att det intresset kommer att vara mycket längre än tio år. De menar ändå att intresset är positivt inte minst för att mycket forskning och studier kring andlighet och spiritualitet då färdigställs.(Barry & Connolly 2001, s.7-12).

Gustavsson lyfter fram att en god följd av postmoderniteten är att det finns ett ökat intresse och öppenhet för andlighet och det övernaturliga. Kyrkan kan också instämma i att tillvaron är större än modernismen och upplysningen lät den vara. Problemen och utmaningarna i postmodernismen är att förnuft, sanning och språk nedvärderas. Ett förhållningssätt som inte kan omfattas av kristendomen och kyrkan.(Gustavsson 1997, s.23-24).

5. Intervju

För att få en uppfattning om hur diakoniarbetare uppfattar begreppet andligt arbete valde jag att göra en intervju med några diakoniarbetare. Som intervjumetod valde jag ostrukturerad fokusgrupp men var beredd på att gå över till en strukturerad fokusgrupp om behov skulle uppstå. Till intervjun bjöd jag sexton diakoniarbetare från ett prosteri i Borgå stift. Inbjudan hittas som bilaga 3 till arbetet. Innan intervjutillfället kontaktade jag kontraktsprosten och på hans inrådan prosteriets alla kyrkoherdar för anhållan om tillstånd att genomföra intervjun. De diakoniarbetare som var intresserade av att delta i intervjun rymdes med på ett och samma intervjutillfälle.

Fokusgruppen hölls den 15 mars 2013. Gruppen bestod av fem diakoniarbetare med varierande utbildning. Intervjun räckte ungefär en timme. Intervjuguiden hittas i arbete som bilaga 4. Öppningsfrågan för intervjun var: Vad är andligt arbete inom diakonin? Utgående ifrån denna fråga fick diakoniarbetarna diskutera fritt. Diskussionen löpte smidigt och då diakoniarbetarna höll sig till ämnet behövde jag som moderator inte ingripa annat än för att avsluta intervjun. Intervjun ljudbandades och transkriberades för att underlätta bearbetningen. Materialet makuleras efter avslutat arbete. I följande underkapitel redogör jag för resultaten från intervjun.

5.1 Resultat från fokusgrupp

Då jag här redogör för innehållet i intervjun har jag valt att inte källhänvisa efter varje utsaga. All data och alla citat i detta underkapitel härstammar från den intervju jag gjorde den 15.3.2013.

Huvudfrågan för intervjun var: Vad är andligt arbete? Som följdfrågor till denna frågeställning kom på de intervjuades initiativ ytterligare tre frågeställningar tydligt fram i intervjun. Den första är: Kan andligt arbete omfatta också det praktiska arbetet, eller är det bara det talade ordet som är andligt? Den andra är: Vad är andlighet? Är det skillnad på ande och själ? Den tredje frågeställningen är: Vad innebär det att vara andlig? Dessa tre frågor är i allra högsta grad relevanta för detta slutarbete och för projektet i övrigt. Därför väljer jag att ta fasta på dem och analysera diskussionen kring dem.

När det gäller den första frågeställningen: Hör praktiskt diakonalt arbete till det andliga arbetet eller är det endast det talade ordet som är andligt arbete? I denna fråga tyckte jag mig uppfatta två ståndpunkter i gruppen. En del menade att det inte går att dra en

skiljelinje mellan det talade ordet och praktiskt arbete, så att man kan säga att det ena är andligt arbete i större mån än det andra. Med det talade ordet menades andakter, samtal om andliga frågor, själavård, bibelläsning eller bön. Den andra åsikten var att det talade ordet är andligt arbete medan det praktiska arbetet är övrigt diakonalt arbete. Med praktiskt arbete gavs som exempel det bildliga uttrycket att ”tvätta fötter” som kan förstås som att tjäna. Ett annat exempel var att dela ut matkassar.

Två av respondenterna gjorde ytterligare en distinktion mellan begreppen själ och ande och menade att själen är individens personlighet, kunskap, miljö och erfarenhet. Som exempel gav den ena respondenten att en människa vid en anhörigs dödsfall kan ha full visshet i anden om att den anhöriga är ”hos Herren”, men ändå upplever sorg, saknad och skuld känslor i själen.

De som menade att andligt arbete innefattar även praktiskt arbete ”tjänande” och samtal kring andra ämnen än specifikt andliga frågor motiverade sin ståndpunkt med att tron finns med i alla situationer. Att det att någondera parten har en tro och en relation med Gud gör att det finns en andlig dimension i vilket människomöte som helst. En respondent betonade att diakoniarbetaren är en representant för Gud och att det därför blir irrelevant hur diakoniarbetaren tror eller om hon har förmåga att uttrycka tron i ord. Hon menade att det andliga inte alltid behöver uttryckas i ord. En annan av de intervjuade som var inne på samma linje lyfte fram att allt diakoniarbetaren gör bör vara kärleksgärningar, gärningar som diakoniarbetaren utför på grund av att Gud älskar människan. Då är det irrelevant om hjälpen som ges är kroppslig, ekonomisk eller andlig.

Gruppen var ense om att man ofta inom diakonin måste börja med att avhjälpa den yttre nöden, att börja med kroppen och själen ”*för att kunna nå den andliga biten*”. Också de som definierade det andliga arbetet som det talade ordet höll med om att praktisk hjälp, kärleksgärningar behövs inom diakonin, men betecknade det som kristet arbete och inte nödvändigtvis som andligt arbete.

Några konkreta förslag på vad andligt arbete är kom upp under intervjuens gång. Andligt arbete kan vara att sjunga en sång eller läsa ett bibelord för någon, förbön, att ge möjlighet till andakt, att ordna grupper och ge möjlighet till gemenskap. Också att bemöta människor och lyssna upplevdes som andligt arbete av några, medan andra upplevde att den aspekten finns med också i annat vårdande arbete och inte nödvändigtvis är andligt arbete. Att samtala om andliga frågor uppfattades av hela gruppen som andligt arbete. En respondent

ansåg att hjälpa ungdomar med drogproblem är andligt arbete. En annan respondent lyfte fram att arbetet med skuldsatta klienter är andligt arbete. En fråga om huruvida det är andligt arbete att engagera andra i diakoniarbetet ställdes av en av respondenterna. Diskussionen stannade upp och frågan förblev öppen. Att ge människor möjlighet att ta del av ordet och sakramenten upplevdes av hela gruppen som andligt arbete. Också att *"hjälpa vidare"* när man ser ett andligt behov upplevdes som andligt arbete. Gruppen var också ense om att det är viktigt att diakoniarbetaren tar sig tid att stilla sig inför Gud i bön och bibelläsning, att det är en viktig del av det andliga arbetet.

Diakoniarbetarens uppgifter i gudstjänsten kom upp till diskussion. Gruppen upplevde att de inte hade specifika uppgifter i gudstjänsten annat än att någon enstaka gång assistera vid nattvarden. Det framkom också att respondenterna inte var intresserade av att få mera uppgifter i gudstjänsten utan hellre för ut gudstjänsten till vardagen genom att använda moment från gudstjänstlivet t.ex. syndabekännelsen och trosbekännelsen. Flera av de intervjuade önskade också att de skulle kunna dela ut nattvard på egen hand vid hembesök eller födelsedagsuppvaktningar. Motiveringen var att det skulle sänka tröskeln att fråga efter nattvard om diakoniarbetaren kunde dela nattvard. De menade att steget är större för en klient att be diakoniarbetaren skicka en präst för att dela nattvard.

Den andra frågeställningen: Vad är andlighet? verkade vara enklare för diakoniarbetarna att svara på. Några förslag på definitioner av andlighet var *"att vara andefylld"*, *"att ta emot själva från Gud och unna oss stillhet"*, och att *"ha den helige Ande"*. Det kom också fram att det finns olika slags andlighet och att inte all andlighet utgår från den helige Ande. Gruppen var ense om att det är viktigt att som diakoniarbetare framhålla vilken andlighet man står för. Särskilt viktigt ansågs det då respondenterna menade att det råder stor okunskap om att det är skillnad mellan kristen andlighet och *"att vara allmänt andlig"*.

I den tredje frågeställningen: Vad innebär det att vara andlig? var den intervjuade gruppen ganska samstämmig. Gruppen funderade kring huruvida det går att *"vara andlig"* utan att utföra konkreta kärleksgärningar. Där var alla ense om att det behövs också praktiska gärningar för att vara andlig. En respondent hänvisade till bibelordet *"tron utan gärningar är död"*. En annan respondent lyfte fram bibelordet *"vi skall inte endast vara ordets hörare utan ordets görare"*. Samma respondent betonade också att de första diakonernas uppgifter var väldigt konkreta och en annan respondent fyllde i att diakonerna samtidigt skulle vara andefyllda. I diskussionen kring tro och gärningar tog en av respondenterna upp Luthers lära om nåden allena, att frälsningen inte är beroende av våra gärningar, men

poängterade samtidigt att nåden ligger som grund för goda gärningar. Så trots att en del av gruppen väljer att inte kalla praktiska handlingar för andligt arbete så anser de ändå att man bör göra konkreta kärleksgärningar för att vara andlig.

Några av de intervjuade hade en bakgrund inom vården. Dessa upplevde tydligare än de övriga skillnaden mellan att vara ”andlig arbetare” och ”vanlig arbetare”. En respondent beskrev det som att skillnaden är att hon nu har ett *”mandat att ta upp andliga saker”*. Att det förväntas av henne att hon skall dela andliga ting.

5.2. Analys

Efter att ha försökt hitta teologisk litteratur som definierar begreppet andligt arbete och efter genomförd intervju har jag stärkts i min tro att begreppet andligt arbete i nuläget är ganska vagt. Bristen på en teologisk diskussion kring begreppet har naturligt lett till att diakoniarbetare tvingas skapa sin egen förståelse av begreppet. Jag föraktar på intet sätt den tysta kunskapen om andligt arbete diakoniarbetare besitter. Deras förståelse är hämtad ur det verkliga livet och ur lång erfarenhet av andligt arbete i praktiken. Det som saknas är en gemensam förståelse. Jag finner det märkligt att ett begrepp används så lättvindigt i kyrkliga sammanhang utan att det finns någon som helst gemensam förståelse för vad som menas med begreppet. För att lyfta fram vikten av en reflektion kring begreppet vill jag citera Blennberger:

”Ingen erfarenhetsbaserad kunskap uppträder rå och obearbetad av förutfattade idéer. Diakonins teologi kan bidra till att synliggöra dessa och därmed bidra till större självkänedom. Vidare är det rimligt att tro att en människa fungerar bättre i sin yrkesutövning om den konkreta verksamheten får stöd av en genomarbetad reflexion. En sådan reflexion kan fungera som idémässig impuls. Den kan också vara en förutsättning för att kunna utvärdera arbetsinsatsen på det sätt som krävs för en idéburen verksamhet.” (Blennberger 1999, s.59).

Också i kyrkostyrelsens beskrivning av kärnkompetenser för andliga arbetare betonas vikten av att den anställde har en helhetsbild av sin grundläggande uppgift.(KS 2010b, s.5).

”För att kyrkans anställda skall kunna arbeta tillsammans med frivilligarbetare och förtroendevalda måste de ha en helhetsbild av sin egen grundläggande uppgift och veta hur hela arbetskollektivets grundläggande uppgift ska genomföras i samarbete med olika aktörer.”(KS 2010b, s.5).

Trots att jag upplever att den teologiska reflexionen kring begreppet andligt arbete brister, vill jag ändå försöka föra en diskussion mellan den teologiska litteratur jag refererat samt den information som bottnar i den intervju jag gjorde. Jag har i kapitel tre valt att presentera några exempel på reflektioner kring begreppen diakoni och andlighet eftersom

jag anser att diakonisynen ligger som grund för en tolkning av begreppet andligt arbete. Framförallt ser jag svårigheterna att formulera en gemensam diakonisyn som avgörande för den nuvarande bristfälliga reflektionen kring begreppet andligt arbete. Trots att det bedrivs diakoniforskning är diakonibegreppet är ännu långtifrån entydigt och vilken mening som läggs in begreppet varierar ganska kraftigt från sammanhang till sammanhang. Som jag tidigare nämnt menar Engel att detta beror på diakonins föränderliga karaktär, att de diakonala uppgifterna förändras enligt samhällets behov. De varierande diakonisynerna tycker jag mig ha märkt också i de diskussioner som fördes under fokusgruppintervjun. Nedan analyserar jag några av de presenterade diakonidefinitionerna i förhållande till resultaten från fokusgruppen.

Vad är det som gör en handling diakonal eller andlig? Denna frågeställning kom fram i intervjun. Jag vill knyta an till Hanssons diskussion kring diakoni. Vad är det som gör en handling diakonal frågar han. Är det den handlande personens karaktär, konsekvensen av handlingen eller den handlandes intention?(Hansson 1999, s.42-45). Ingen av de intervjuade tog upp konsekvensen av handlingen som en måttstock. Däremot tog en respondent upp både den handlande personens karaktär och intention till diskussion. Intentionen som mått för en handling diakonala eller andliga karaktär fick ett visst stöd. (Intervju 15.3.2013). Denna syn brukar sammanfattande kallas för sinnelagsetik och har en lång tradition inom diakonin(Hansson 1999, s. 42-45). Det stora flertalet av respondenterna, som jag uppfattade det, var präglade av den lutherska etiken. I den lutherska etiken är människans avsikter och intentioner i skymundan till förmån för den konstruktiva handlingen. Guds lagar styr både det personliga livet och samhällsinstitutionerna. (Hansson 1999, s. 42-45). En god handling är god och har sitt ursprung i Gud, oberoende av den handlandes motiv.”...vi vilar i nåden som grund, vi vill ju göra det Gud vill att vi skall göra”, ”...moder Theresa sa att hon inte alla dagar kände sig så andefylld- att hon verkligen fick göra saker i lydnad. Inte var det alltid i en kärleksfylld anda...men man kan göra kärleksfulla gärningar fast man inte känner sig så kärleksfull.”(Intervju 15.3.2013)

Blen Berger definierar diakonala handlingar som att handlingen är knuten till en kristen organisation, att informella goda gärningar inte är diakoni.(Blen Berger 1999, s. 62-63). Denna syn dvs. representationen av en kristen organisation som kriterium för huruvida en handling är diakonal eller inte kom inte fram i intervjun. Däremot kom det upp att

Gudsnärvaron och diakoniarbetarens representation av Gud ger handlingar dess diakonala karaktär.(Intervju 15.3.2013).

En del av respondenterna gjorde en uppdelning mellan själ och ande för att kunna skapa sig en definition på andligt arbete(Intervju 15.3.2013). Denna syn delar inte Nissen. Han menar att det inte går att skilja det andliga livet, det spirituella livet från det övriga livet. Det spirituella livet, det andliga livet är en dimension av det övriga livet som präglar allt människan gör.(Nissen 2008, s. 80-81). Denna syn kom också till uttryck hos en del av de intervjuade(Intervju 15.3.2013).

Kyrkostyrelsens rapport över kärnkompetenser bland andliga arbetare ger inte en definition på andligt arbete, inte heller en reflektion kring begreppet. Det rapporten ger är information om vilka uppgifter som kan ingå i det andliga arbetet. Dessa uppgifter har jag tidigare presenterat i kapitel tre men jag vill ännu här analysera dem i förhållande till de resultat som framkom av fokusgruppintervjun och annan teologisk litteratur jag refererat.

Om vi jämför de arbetsuppgifter som framkom i kyrkostyrelsens beskrivning av kärnkompetenser för andliga arbetare med de arbetsuppgifter som den intervjuade gruppen kallar för andligt arbete finner vi att de ganska långt är samstämmiga. Gemensamt för hela gruppen var att det talade ordet som berör andliga frågor ansågs som andligt arbete. Med andliga frågor menades i den intervjuade gruppen närmare bestämt kristna andliga frågor, frågor som berör trosutövning och lära."Att leda och kalla människor till det heliga"(Kyrkostyrelsen 2010b s.9) ses som en självklar del av det andliga arbetet. En respondent uttryckte denna arbetsuppgift som "att man puffar i den vägen att man får in det(samtalet förf. kom.) på andliga saker"(Intervju 15.3.2013). Att använda bibel och psalmbok sågs också som en naturlig del i det andliga arbetet liksom att leda andakter och grupper (Intervju 15.3.2013). I kyrkostyrelsens skrift nämndes att "fostra församlingen till diakonal verksamhet"(Kyrkostyrelsen 2010b s.9). I intervjun kom det fram att respondenterna var osäkra över om denna uppgift hör till det andliga arbetet. "Är det också andligt arbete att engagera andra? Eller är det bara organisation?"(Intervju 15.3.2013).

Kyrkostyrelsen nämner uppgiften "att utföra själavård med hjälp av existerande metoder"(Kyrkostyrelsen 2010b, s.9). I den intervjuade gruppen rådde det delade meningar om allt samtal och all själavård är andligt arbete eller om det är endast sådana samtal som berör andliga frågor. De som gjorde en skillnad mellan ande och själ var mindre benägna att kalla all själavård för andligt arbete. När det gäller samhällsarbete som

en del av det andliga arbetet var respondenterna i den intervjuade gruppen av vitt skilda åsikter. Några såg det som självklart att *"andligheten smyger in överallt"*(Intervju 15.3.2013) medan andra drog en skarp gräns mellan andligt arbete och annat kristet arbete.(Intervju 15.3.2013).

Det framkom i intervjun att de intervjuade diakoniarbetarna inte upplever sig ha så stor funktion i gudstjänsten. Samtliga assisterade någon gång i året vid nattvard, men det upplevdes inte finnas ett så stort behov av en sådan liturgisk tjänst. De upplevde att de skulle kunna få mera uppgifter i gudstjänsten om de tog för sig, men var av den åsikten att de inte var intresserade av att få mera liturgiska uppgifter.(Intervju 15.3.2013). Som jag förstod saken ansåg de att liturgiska uppgifter var en del av det andliga arbetet, men det var inte i prioritet hos de intervjuade diakoniarbetarna. Veikkolas beskrivning av den liturgiska tjänsten inom diakonin lyfter fram diakoniarbetaren också som förmedlare av församlingens böneämnen (Veikkola 2002, s.114-118). Även kyrkostyrelsen nämner detta i kärnkompetensbeskrivningen. Denna aspekt framkom inte i intervjusituationen. Däremot framkom nog att bönen och förbönen upplevs som viktiga verktyg i det andliga och diakonala arbetet. (Intervju 15.3.2013). Nissen lyfter också fram bönen som central i det som han kallar för den diakonala spiritualiteten (Nissen 2008, s.87-88). Det framkom dock inte om de intervjuade ser det som en del av det liturgiska och andliga arbetet att framföra förbönsämnen till gudstjänsten.(Intervju 15.3.2013).

De intervjuade diakoniarbetarna förde fram en önskan om att få befogenheter att på egen hand dela nattvard t.ex. under hembesök.(Intervju 15.3.2013). Veikkola lägger också in i diakoniarbetarens liturgiska uppgift att fungera som assistent till sjuka och handikappade under gudstjänsten. Veikkola 2002, s. 114-118). Istället för att få fler uppgifter i gudstjänsten var respondenterna mera intresserade av att *"föra ut gudstjänsten i vardagen...liksom använda moment från gudstjänstlivet i vardagen, syndabekännelse, trosbekännelsen. Jag skulle gärna ha nattvardskärlen med mig."* Denna önskan rimmar väl med Nissens syn på diakonin och gudstjänsten. Han menar att diakonin är en gudstjänst i sig själv när den utgår från gudstjänsten. Nattvarden är en resekost på vägen, en inspirationskälla för det dagliga livet och från den sänds människor ut till diakonala gärningar.(Nissen 2008, s. 87-88). Kunde man inte tänka sig att diakoniarbetarna skulle föra med sig lite "resekost" ut till dem som inte kan delta i gudstjänsten?

Andlighet definierade den intervjuade gruppen som "att vara andefylld", "att ta emot från Gud och unna oss stillhet" och "att ha den Helige Ande"(Intervju 15.3.2013). I den

definition på spiritualitet som stod att läsa på evangelisk- lutherska kyrkans hemsida definierades spiritualitet som praktisk trosutövning och stillhet och meditation nämndes som exempel på sådan. (evl.fi/ordlista hämtat 23.3.2013). Stillhet och tid för bön och bibelläsning var något som den intervjuade gruppen starkt lyfte fram som en viktig del av det andliga arbetet(Intervju 15.3.2013). Kyrkofader Iraneus tanke om andlighet ”Föreningen av själ och kropp som får ta emot Guds ande gör människan andlig”(Arborelius 2008, s.24) rimmar också väl med de intervjuade diakoniarbetarnas uppfattning om andlighet som att vara fylld av den helige Ande (Intervju 15.3.2013). Att diakoniarbetarna i den intervjuade gruppen, som jag upplevde det, lättare och med större frimodighet kunde definiera andlighet ser jag som en konsekvens av att det finns teologisk litteratur kring begreppet andlighet. Mestadels hänvisade de intervjuade diakoniarbetarna till Bibeln. Att det finns en gemensam referensram och auktoritet förenklar som jag ser det en diskussion.

Class beskriver den motsättning som finns mellan begreppen diakoni och spiritualitet. Att om man med spiritualitet förstår tillbakadragenhet, innerlighet och passivitet finner man det kanske svårt att kombinera spiritualitet med diakoni som upplevs som engagemang, handling och kamp för en bättre värld.(Nissen 2008, s.80-81). Kanske är det denna motsättning som i någon mån kommer till uttryck hos de diakoniarbetare som väljer att dra en skarp gräns mellan det talade ordet om Gud och trosfrågor och det praktiska arbetet och som inte vill kategorisera båda aspekterna under begreppet andligt arbete.

Jag tycker mig se en koppling mellan den tredje frågeställningen i intervjun: Vad innebär det att vara andlig? Går det att vara andlig utan konkreta gärningar? och det som jag i kapitel tre beskrivit som Nissens diakonala spiritualitet. Nissen menar ju att det andliga livet inte går att skilja från det övriga livet utan är en dimension av det övriga livet. Också de intervjuade diakoniarbetarna var på det klara med att det inte går att vara andlig utan konkreta gärningar. Taizérörelsens motto ”kamp och kontemplation”(Nissen 2008, s.79) stämmer väl överens med den intervjuade gruppens uppfattning om vad det innebär att vara andlig. De lyfte fram vikten av att båda aspekterna finns med. Att det är viktigt att som diakoniarbetare ta sig tid till stillhet och bön samtidigt som det inte går att vara andlig utan att ha ett utflöde i konkreta gärningar. Som en av respondenterna beskrev andlighet utan gärningar: ”Man blir som en plastkruka utan hål. Man blir sur om man inte delar med sig.”(Intervju 15.3.2013).

6. Avslutande diskussion

I detta kapitel redogör jag för mina slutsatser efter avslutad arbetsprocess. Då jag anser att ämnet inte är färdigbehandlat ger jag vidare forskningsuppgiften. Jag granskar också kritiskt min arbetsprocess och mina resultat och slutsatser.

6.1 Resultat

Syftet för detta examensarbete var och är fortsättningsvis att beskriva hur diakoniarbetare i ett prosteri förstår begreppet andligt arbete och att analysera denna information mot de teologiska definitionerna. Även om den teologiska reflektionen kring begreppet andligt arbete är svag har jag använt mig av det som finns. Fokusgruppen genererade en del intressant information om hur diakoniarbetare förstår begreppet. Detta har redan framkommit i resultatet från fokusgruppen och analysen. Jag vill ännu här kort sammanfatta något av mina resultat från studien som helhet.

Resultat 1 Dessa uppgifter i det andliga arbetet framkommer i kyrkostyrelsens rapport över kärnkompetenser för andliga arbetare.

- Leda och kalla människor till det Heliga
- Verka för att fördjupa tron hos människor och utbreda det kristna budskapet
- Tillämpa Bibeln och övriga bekännelseskrifter och andra centrala verk i församlingsarbetet t.ex. psalmbok, katekes och kyrkohandbok
- Förbinda sig till att agera enligt det egna samfundets värderingar
- Lyfta fram etiska frågor som berör den enskilde eller kollektivet
- Utföra samhällsarbete genom påverkan på strukturer på alla nivåer
- Föra dialog med människor med annan livsåskådning
- Vara närvarande i möten med enskilda människor eller i grupp
- Förverkliga kärleken till nästan
- Ge hopp
- Stöda människan att bemästra sin livssituation
- Utföra själavård med hjälp av existerande metoder
- Förvalta sakramenten
- Utföra diakonala gudstjänstuppgifter t.ex. leda kyrkans förbön och assistera vid nattvard
- Ansvara för andaktslivet inom diakonin
- Fostra församlingen till diakonal aktivitet
- Värna om människovärde och självbestämmanderätt

Resultat 2 Den teologiska reflektionen kring begreppet andligt arbete är nästan obefintlig. Det finns alltså som jag ser det ett behov av vidare forskning och reflexion kring begreppet. Detta ser jag som en uppgift för den dogmatiska och praktisk teologiska forskningen. Svårigheterna att formulera en gemensam diakonisyn tror jag ligger till grund för den svaga teologiska reflektionen kring begreppet andligt arbete och till de variationer i förståelsen av begreppet som förekommer bland diakoniarbetare. De intervjuade diakonernas diakonisyn är som jag uppfattar det utgående från denna intervju i huvudsak präglad av sinnelagsetik och den lutherska etiken.

Resultat 3 I den intervjuade gruppen rådde det en viss osäkerhet över vilka diakonala uppgifter som kan kategoriseras under begreppet andligt arbete. Den största diskrepansen i åsikterna gällde huruvida det endast är uppgifter som innehåller tal om andliga frågor som är andligt arbete eller om också praktiska och konkreta uppgifter hör till det andliga arbetet. De uppgifter som den intervjuade gruppen var ense om att hör till det andliga arbetet och som också överensstämde med den teologiska referensram jag presenterat är följande:

- Att ge möjlighet till andakt och gemenskap
- Att leda andakter och gruppverksamhet
- Att dela evangeliet genom bibelord eller sång
- Förbön
- Samtal kring andliga frågor
- Andlig vägledning
- Att ge människor möjlighet att ta del av ordet och sakramenten
- Att som diakoniarbetare ta sig tid att stilla sig inför Gud i bön och bibelläsning

I den intervjuade gruppen kom det också till uttryck arbetsuppgifter som några men inte alla respondenter ville kalla för andligt arbete nämligen följande:

- Praktiskt arbete, ”kärleksgärningar”
- Att bemöta människor
- Att lyssna på människor
- Hjälpa människor med drogproblematik eller ekonomiska problem
- Engagera frivilliga i diakoniarbetet
- Själavård som inte berör andliga frågor
- Samhällsarbete

Resultat 4 De intervjuade diakoniarbetarna gav uttryck för en ganska tydlig uppfattning om vad andlighet är. Detta ser jag som en följd av att det finns en teologisk reflektion kring begreppet andlighet. Också det att diakoniarbetarna har en gemensam utgångspunkt och auktoritet i Bibeln bidrar till att de kan motivera sin förståelse av begreppet. Diakoniarbetarna betonade att det finns andlighet med olika ursprung och att inte all andlighet utgår från den helige Ande. Som diakoniarbetare ansåg de att det är viktigt att vara tydlig med vilken andlighet man står för särskilt som de menade att det idag råder stor okunskap bland människor i allmänhet om vad andlighet är. De intervjuade diakoniarbetarna beskrev andlighet som:

- Att vara andefylld
- Att unna sig stillhet och ta emot från Gud
- Att ha den helige Ande

Resultat 5 De intervjuade diakoniarbetarna anser att ”vara andlig” är mer än att bara tala om andlighet. För att vara andlig behövs både tro och gärningar och att man både ”hör och gör”. Diakoniarbetarna lyfte fram att också de bibliska diakonerna var andefyllda samtidigt som de hade praktiska uppgifter. Trots att några av de intervjuade diakonerna inte vill kalla praktiskt arbete för andligt arbete var gruppen som helhet överens om att det krävs konkreta handlingar för att vara andlig.

6.2. Kritisk granskning av arbetsprocessen

Det visade sig vara svårare än jag föreställt mig att finna teologiska definitioner på begreppet andligt arbete. Jag hade hoppats att det funnits en tydlig teologisk reflektion kring begreppet andligt arbete som jag kunnat använda mig av och framförallt lära mig av i denna arbetsprocess. Därför är jag något besviken med mitt resultat. Ändå är jag medveten om att man i en forskningsprocess inte alltid finner det man söker. Ibland säger frånvaron av det man söker lika mycket om sanningen som närvaron. Jag får nöja mig med vetskapen om att jag gjort en omfattande sökning i teologisk litteratur och ändå inte funnit det jag sökte. Jag är medveten om att det alltid finns en möjlighet att jag missat något existerande material trots noggranna sökningar. Den teologiska litteratur jag hittat har jag försökt använda ansvarsfullt. Det finns alltid en risk att man frestas att tolka in för mycket i en källa när man letar efter ett ämne det inte finns så mycket skrivet om. Det hoppas jag och tror att jag inte har gjort.

Om jag är missnöjd med att inte ha funnit de teologiska definitioner jag sökte, är jag desto nöjdare med resultatet från fokusgruppen. Arbetet med fokusgruppen var inspirerande och lärorikt. Metoden fokusgrupp var ny för mig och jag lärde mig mycket under inläsningen på metoden. Den visade sig också fungera väl i praktiken och genererade värdefull information. Min undersökning gjordes dock i så liten skala att jag inte utifrån den kan formulera en definition på andligt arbete. Det var heller aldrig syftet med denna studie. Resultatet av undersökningen säger endast vad de fem intervjuade diakoniarbetarna förstår med begreppet andligt arbete. Fokusgrupp är inte en kvantitativ metod. Ändå hade det varit intressant att göra samma studie i flera fokusgrupper för att få en större bredd på undersökningen. Orsaken till att jag inte intervjuade flera grupper var att tiden för denna del av projektet var så kort att det blev praktiskt omöjligt. Det krävs omfattande planering för att lyckas ordna en gruppintervju då så många är inblandande. Den intervjuade gruppen ser jag ändå som så representativ för yrkeskåren att man kan tänka sig att man skulle få liknande resultat med en annan grupp. Positivt för studiens validitet är att respondenterna verkade trygga i intervjusituationen och vågade diskutera fritt och framföra också avvikande åsikter. Respondenterna hade också olika bakgrund vad det gäller födelseort, utbildning och arbetserfarenhet. Detta ger också bredd till undersökningen. Jag är nöjd över att intervjun kunde hållas som en ostrukturerad fokusgrupp med minimal inblandning från mig som moderator. Det att jag som moderator inte ingrep i samtalet och att respondenterna introducerade samtalsämnen under intervjuens gång ser jag som positivt för studiens validitet. Särskilt med tanke på relevansen av min analys av resultatet från fokusgruppen i förhållande till den teologiska referensramen var det viktigt att jag inte överförde min förståelse av begreppet på respondenterna.

De etiska frågeställningar jag behandlat tidigare i examensarbetet har jag återkommit till under arbetets gång och försökt beakta. Hållbar utveckling har jag beaktat genom att i mån av möjlighet delta i handledningen genom videokonferens i Vasa istället för att resa ner till Åbo. Denna möjlighet Novia har gett till videokonferens har jag upplevt som mycket hållbar både med tanke på miljö och min egen tid och ork. Istället för att lägga resurser på att resa har jag kunnat använda dem för att arbeta vidare med examensarbetet och det gemensamma projektet. Jag har också valt att undvika att skriva ut material i pappersversion och i mån av möjlighet läst från skärm.

Syftet med denna studie var att beskriva hur diakoniarbetare i ett prosteri i Borgå stift förstår begreppet andligt arbete och att analysera resultatet i förhållande till den teologiska

referensramen. Detta anser jag mig ha gjort även om jag upptäckte att den teologiska litteraturen var mindre omfattande än jag trott. Jag har sökt teologisk litteratur som behandlar begreppet andligt arbete och gjort en fokusgruppstudie med en grupp diakoniarbetare. Resultatet från fokusgruppstudien har jag sedan analyserat i förhållande till den teologiska referensramen, enligt min plan.

Min frågeställning var: Vad menas med andligt arbete i teologisk mening? Vad förstår diakoniarbetare med begreppet andligt arbete? Denna frågeställning har jag svarat på i mån av möjlighet med hjälp av litteraturstudien och resultaten från fokusgruppintervjun.

Min målsättning var att till projektet bidra till en ökad förståelse för vad som menas med andligt arbete inom diakonin både ur en teologisk synvinkel och ur diakoniarbetarens perspektiv. Jag tror och hoppas att min studie åtminstone i någon mån har klargjort vad som menas med begreppet andligt arbete. Jag är ändå medveten om att det ännu finns många frågetecken och att reflektionen kring begreppet andligt arbete knappt har börjat. Jag hoppas att mitt examensarbete också får fungera som en inspiration till vidare reflektion och forskning kring begreppet.

7. Källförteckning

- Aalen Leenderts, T. (2005). *Når glassfaten brister*. Tangen: Verbum.
- Alver, B-G. & Øyen, Ø. (1998), *Etik och praktik i forskarens vardag*. Lund: Studentlitteratur.
- Arborelius, A. & Hedin, S-G. (2008). *Anden- Gud här och nu*. Finland: Libris.
- Barry, W. & Conolly, W. (2001). *Att ge andlig vägledning*. Bjärnum: Bjärnums tryckeri.
- Befring, E. (1994). *Forskningsmetodik och statistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Blennberger, E. & Hansson, M. & Stål, R. (1999), *Diakoni – teologi, ideologi, praxis*. Stockholm: Svenska kyrkans forskningsråd
- Engel, C. (2002). *För en ny tid? Förskjutning eller förnyelse - en inventering av diakonins dilemma*. Stockholm: Sköndalsinstitutets forskningsavdelning.
- Evangelisk-lutherska kyrkans i Finland, kyrkan Suomen metodistikirkkos och Finlandssvenska metodistkyrkas gemensamma delegation (2007) *Delaktiga i Kristus*. www.sacrista.fi (hämtat 29.3.2013).
- Gustavsson, S. (1997). *Kristen på goda grunder*. Stockholm: SESG-media
- Hållbar utveckling www.novia.fi (hämtat 5.4.2013).
- Högskolorna i Åbo främjar en hållbar utveckling. *Tio råd för en miljövänligare morgondag*. hallbarutvecklingiabo.wordpress.com (hämtat 5.4.2013).
- Krueger, R. (1993). *Quality Control in Focus Group Research*. I: Morgan, D (red), *Successful Focus Groups. Advancing the State of the Art*. Newsbury Park: Sage.
- Kyrkostyrelsen (2010a). *En finlandssvensk gemenskap av ansvar och delaktighet, en strategi för diakoni- och samhällsarbete i Borgå stift 2010*. www.sacrista.fi (hämtat 12.2.2013).
- Kyrkostyrelsen (2010b). *Kärkompetens i kyrkans andliga arbete 2010*. www.sacrista.fi (hämtat 12.2.2013).
- Kyrkostyrelsen (2012). *Statistisk årsbok 2011*. www.sacrista.fi (hämtat 12.2.2013).
- Nissen, J. (2008). *Diakoni og menneskesyn*. Odense: Aros Forlag.

Starkey, M. (1998). *Förlorad förundran, om vårt sökande efter identitet, andlighet och intimitet*. Göteborg: Förlags AB Nytt liv.

Veikkola, J. (2002). *Diakonian perustehtävä, visiot ja tavoitteet I: Diakonian käsikirja*
Red. Helosvuori, R. Koskenvesa, E. Niemelä, P. Veikkola, J. Helsingfors: Kirjapaja.

Vikström, B. (2008). *Folkkyrka i en postmodern tid*. Åbo: Institutet för ekumenik och
socialetik vid Åbo Akademi.

Wibeck, V. (2010). Fokusgrupper, om fokuserade gruppintervjuer som
undersökningsmetod. Lund: Studentlitteratur.

Wikström, O. (2007). *Det bländande mörkret, att upptäcka den stora glädjen*. Örebro:
Libris förlag.

Finlands författningssamling

Kyrkolagen 26.11.1993/1054 www.finlex.fi (hämtat 28.3.2013).

Kyrkoordningen 8.11.1991/1055 www.finlex.fi (hämtat 28.3.2013).

Bilaga 1**Sökning i databaser**

Databas	Sökord	Avgränsning	Träffar	Använda
Arto	Andligt arbete	Fulltext	2	0
Arto	Hengellinen työ	Fulltext	12	0
Nelli Novia bibl.	Andligt arbete	Fulltext	29	1
Nelli Novia bibl.	Hengellinen työ	Fulltext	0	0
Google Chrome	Diakoni+strategi	Fulltext	183 000	1
Theseus	Andligt arbete	Fulltext	79	1
Theseus	Andlighet	Fulltext	45	0
Sacrista	Andligt arbete	Fulltext	813	1
Sacrista	Andlighet	Fulltext	933	0
Sacrista	Andligt arbete+diakoni	Fulltext	490	3
Doria	Andlighet	Fulltext	43	0
Doria	Spiritualitet	Fulltext	18	0
Doria	Andligt arbete	Fulltext	137	0
Ebsco	Spiritual work	Fulltext	3	0
Ebsco	Spirituality	Fulltext	0	0
Teologisk tidsskrift	Andligt arbete	Fulltext	0	0

Bilaga 2

	<p>Avdelningen för vård och det sociala området</p> <p>Projektbeskrivning 2013</p>
<p>Projektets namn:</p> <p>Andlighet, spiritualitet och livsfrågor – You name it!</p>	
<p>Projektansvarig lärare:</p> <p>Henrica Lindholm</p>	
<p>Projektbeskrivning:</p> <p>Projektet har som långsiktigt syfte att utveckla metoder och modeller för Socionomer YH, Sjukskötare Yh och Hälsovårdare YH som möter människors andliga behov och livsfrågor i olika kontexter, inom församlingsarbete, vård och det sociala området. Det fokuseras på vilka andliga/existentiella frågor och behov människor i olika åldersgrupper, livssituationer, med olika bakgrund och genus har, och hur professionella kan bemöta dessa.</p> <p>Fas 1 fokuserar på frågorna: Vad är andlighet ur mångprofessionell synvinkel idag, och hur möter professionella i olika kontexter andliga och existentiella behov och livsfrågor? Frågorna berör alla livsfaser enligt livscykeln och de mest vanliga livskriser- pubertet, partnerval, barnlöshet, allvarlig eller kronisk sjukdom, pensionering, ålderdom samt traumatiska kriser.</p> <p>Kontexten bestäms beroende på vilken examen studerandena får. Kontexten kan vara exempelvis församlingsarbete, arbete på daghem, på vårdanstalter, i krisgrupper, på hospits, i fängelse. Projektet riktar sig till studerande som önskar behörighet för tjänst inom diakoni, kyrkans ungdomsarbete, som barnträdgårdslärare, sjukskötare YH samt hälsovårdare YH.</p> <p>Den teoretiska grunden är tvärfacklig, dvs teologi, samhällsvetenskaper, vårdvetenskap kan användas som grund för studierna, och perspektivet är resursförstärkande.</p>	
<p>Partners:</p> <p>Projekt Novia Dei</p> <p>Projektet genomförs i samarbete med arbetslivsparter som stöder projektets syfte och som etableras i relation till vilken kontext studerande önskar ta utgångspunkt i.</p>	

Projektid:

2013-16

Målsättning för studerande 2013:

Examensarbetena i fas 1 utmynnar i en översikt över vad andlighet är ur ett mångprofessionellt perspektiv och hur professionella i olika kontexter möter människors andliga behov och livsfrågor. Det mångprofessionella perspektivet bearbetas vidare och tillämpas hösten 2013 inom ramen för kurserna Arbetsplatsförlagda ledarskapsstudier inom kyrkans arbete (SOCKA15), Arbetsplatsförlagda studier inom förmans- och ledarskap (SOC15), i Fördjupat vårdarbete (SjukskötareYH15) och i Praktik: Vårdutveckling (HälsovårdareYH15)

Socionom YH kompetenser:

Utvecklingsarbete, handledning, metodkunnande, förebyggande och resursförstärkande arbete, etik

Kompetenser för sjukskötare/hälsovårdare YH:

Etisk verksamhet, hälsofrämjande, beslutsfattning, handledning, samarbete, samhällelig verksamhet

Litteratur:

- Aalen Leenderts, T.(2007): *Person og profesjon. Om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg*. Gyldendal Akademisk
- Aalto & Gothoni R. (2009): *Ihmisen lähellä- hengellisys hoitotyössä*.
- Dyregov, A. (2007): *Sorg hos barn - en handledning för vuxna*.
- Ekedahl MA. & Wiedel B. (red) (2004): *Mötet med den splittrade människan. Om själavård i postmodern tid*. Verbum
- Eriksson, K. (1994): *Usko ja terveys - johdatus hoitoteologiaan*.
- Forsström et al. (2007): *Surunauhalla sidotut - läheisen itsemurha ja vertaistuki*.
- Furness, S. & Gilligan, P. (2010): *Religion, belief and social work*. Bristol: Policy Press
- Heikkinen et al. (2004): *Saattohoito: haaste moniammatilliselle yhteistyölle*.
- Helander, E. (red) (2003): *Muutoksen tulkkinäkökulma : kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*. Kirjapaja.
- Honkasalo et al. (2003): *Sairas, potilas, omaisen - näkökulmia sairauden kokemiseen*.
- Häyrynen, S, Kotila, H., Vatanen, O. (red)(2003): *Spiritualiteetin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja
- Jeppson Grassman, E. (2001): *Socialt arbete i församlingens hägn*. Stockholm: Verbum
- Kyrkostyrelsen (2010): *Kärnkompetens i kyrkans andligt arbete 2010*
- Mursell, G. (red) (2006): *Kristen spiritualitet: från ökenfäder till cyberkyrka*. Libris

- Larsson, R. (2009): *Samtal vid brunnar: introduktion till religionspedagogikens teori och didaktik*. Arcus.
- Lönnebo, M. (1975): *Religionens fem språk*. Verbum
- Nordin & Schölin, (2011): *Religion, vård och omsorg: mångkulturell vård i praktiken*.
- Valopaasi, M. (1996): *Uskonnollisuus hoitotyön arjessa*. Helsinki: Kirjayhtymä
- Vikström, B. (2005): *Den skapande läsaren: hermeneutik och tolkningskompetens*. Studentlitteratur.
- Wiedel, B. (1999): *Personlig livstolkning och religiös tradition: om det personligas plats i religionspedagogiken*. Verbum.
- Wikström, O. (1991): *Den outgrundliga människan: Livsfrågor, psykoterapi och själavård*. Natur och kultur

Antal studerande i projektet:

Soc: 5 Vård:5

Projektplanen uppgjord

12.12.12, Henrica Lindholm

Bilaga 3**Inbjudan till intervju**

Under våren har ett nytt projekt inletts vid yrkehögskolan Novia. Projektets namn är *Andlighet, spiritualitet och livsfrågor- you name it!* Inom detta projekt skriver studerande sina slutarbeten, så även jag. Läs gärna mer om projektet på den bifogade projektbeskrivningen. Min uppgift är att undersöka hur diakoniarbetare uppfattar och förstår begreppet andligt arbete. För att kunna göra det behöver jag din hjälp.

Inom mars månad kommer jag att ordna intervjutillfällen. Intervjuerna sker i grupp med ca sex diakoniarbetare per grupp. Inbjudan går ut till alla diakoniarbetare i Pedersöre prosteri. Medverkan i intervjun är naturligtvis frivillig och du som respondent kan när som helst avbryta ditt deltagande i intervjun eller välja att inte svara på vissa frågor. Intervjun tar ca en timme i anspråk. Förberedelse behövs inte. Intervjun spelas in för att förenkla databearbetningen. Deltagarna är anonyma och inga namn eller annat som kan avslöja deltagarnas identitet framkommer i resultaten från intervjun. Information som framkommer i intervjun används enbart för denna forskning. Intervjumaterialet makuleras efter bearbetning. Resultaten och slutarbetet i sin helhet publiceras på www.theseus.fi.

Om du är intresserad att delta i intervjun svara då på detta meddelande så fort som möjligt så arrangerar jag tid och plats för intervjun. Meddela också om du inte vill delta. Det är möjligt att dra sig ur intervjun när som helst så var inte rädd att anmäla intresse. Ta gärna kontakt om det är något du undrar över angående intervjun.

Med vänliga hälsningar Erica Norrback, diakonistuderande vid Yrkehögskolan Novia

Mob. 050 5359671

e-mail: erica.norrback@novia.fi

SAMTYCKE TILL DELTAGANDE I INTERVJU

Jag är intresserad av att delta intervjun enligt de preferenser som anges ovan.

Ort, datum

Namn

Bilaga 4**Intervjuguide**

Vad är andligt arbete?

Upplever diakoniarbetarna att de gör andligt arbete och i hur stor mån?

Upplever diakoniarbetare att de har beredskap att utföra andligt arbete?

Varifrån kommer en eventuell beredskap? Ger utbildningen tillräckligt stöd i denna kompetensutveckling?

Bilaga 5

Andlighet ur en mångprofessionell synvinkel. Gemensamt resultat från fas ett i projektet *Andlighet, spiritualitet och livsfrågor- you name it!*

